

“KAPANMAYAN YARA”

27. YILINDA 28 ŞUBAT

MAĞDURLARIN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

“KAPANMAYAN YARA”
27. YILINDA 28 ŞUBAT
MAĞDURLARIN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şubat 2024

Memur-Sen Akademi: 19

Memur-Sen Adına Sahibi Genel Başkan

Ali YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ramazan ÇAKIRCI

Yayın Kurulu

Mahmut Faruk DOĞAN

Levent USLU

Hüseyin ÖZTÜRK

Hacı Bayram TONBUL

Soner Can TUFANOĞLU

Ali YILDIZ

Hamza ÖKSÜZ

Ahmet GÖK

Hazırlık

Memur-Sen Akademi

Araştırma Koordinatörü

Av. Serdar Bülent YILMAZ

Yazarlar

Öğr. Gör. Semra Türkmen YILMAZ

Av. Harun KALE

Grafik Tasarım

Mustafa Fehmi ÖZDEMİR

Yönetim Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No:86 Altındağ - Ankara / TÜRKİYE

Tel: 0 312 230 48 98 - Faks: 0 312 230 39 89

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	4
TAKDİM	5
ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. 28 Şubat Darbesi	15
1.1. Bir “Süreç” Olarak 28 Şubat Darbesi	16
1.2. 28 Şubat Darbesinin Bilançosu	20
İKİNCİ BÖLÜM	
2. 28 Şubat Sürecinin Kamu Görevlisi Mağdurları	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. Hak Kayıplarının Telafisi Amacıyla Bugüne Kadar Atılan Adımlar	31
3.1. 28 Şubat Mağdurlarına Dönük Yapılan Kanuni Düzenlemeler	31
3.2. 28 Şubat Mağdurlarının Bireysel Hak Arama Mücadeleleri Neticesinde Verilmiş Kararlar	34
3.2. Yapılan Düzenlemelerin Eksik Kalan Yönleri	37
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. Hukuk Sistemimizde Devletin Ürettiği Mağduriyetleri Tazmin Zorunluluğu ve Tazmine İlişkin Hukukî Düzenlemeler	43
SONUÇ DEĞERLENDİRMESİ VE ÖNERİLER	51
KAYNAKÇA	59
“KAPANMAYAN YARA” 27. YILINDA 28 ŞUBAT MAĞDURLARIN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ	60

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Bağ-Kur	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BCÇ	: Batı Çalışma Grubu
D8	: Gelişen 8 Ülke Teşkilatı
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
Eğitim-Bir-Sen	: Eğitimciler Birliği Sendikası
HUKAD	: Hukukçu Kadınlar Derneği
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KPSS	: Kamu Personel Seçme Sınavı
MASK	: Milli Askeri ve Stratejik Konsept
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
OHAL	: Olağanüstü Hal
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
RG	: Resmi Gazete
RP	: Refah Partisi
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THK	: Türk Hava Kurumu
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YAŞ	: Yüksek Askerî Şûra

Takdim

Ali YALÇIN
Memur-Sen
Genel Başkanı

28 Şubat darbesi, ülkeye vesayet rejimini dayatmak, müesses nizamı tahkim etmek için neredeyse her on yılda bir gerçekleştirilen darbe / muhtıra mekanizmasının 1990'lı yıllardaki adidir. İsmi 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarından alan ancak sistematik hukuksuz uygulamaları itibarıyla 1980 darbesinin hemen sonrasına kadar geriye götürülebilecek olan 28 Şubat darbesi, zamana yayılmış planlı bir süreç olarak görülmelidir.

Her darbe süreci belli bir kesimi hedef alsa da toplumun tümüne ülkenin sosyal, siyasal, kültürel, hukuki ve ekonomik yapısının bütününe zarar vermektedir. 28 Şubat darbesiyle baskılanan kesim ülkenin dindar muhafazakar inançlı kesimleridir. Bu süreçte toplumsal değerleri, inancı ve inançlı vatandaşları tümüyle ve sonsuza dek kamusal alandan kovmayı amaçlayan, irtica kurgusuyla milletin değerlerini aşağılamaya ve yasaklamaya çalışan cuntacılar, milletin iradesini baskılamaya dönük hukuk, ahlak ve akıl dışı uygulamalarıyla ülkeyi bütün yönleriyle onlarca yıl geriye götürmüştür.

“Demokrasiye balans ayarı yaptık” diyerek toplumun inancına ve değerlerine karşı topyekûn savaş açan ve “28 Şubat bin yıl sürececek” diyen cuntacılar karşı milletimiz gereken cevabı çok net ve açık bir şekilde siyasi iradesini ortaya koyarak aradan 10 sene bile geçmeden vermiştir. Darbecilerin getirdiği yasaklar ortadan kaldırılmış, darbeciler yargılanmıştır. Mağduriyetlerin giderilmesi için önemli adımlar atılmış, çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiş, önemli bazı çalışmalara imza atılmıştır.

Bu samimi ve önemli adımlar, 28 Şubat'la topyekûn hesaplaşmaya gidilmediğinden, yüzleşme ve hakikat çalışmaları gerçekleştirilmediğinden ve dahası tüm mağdurları ve mağduriyetleri kapsayıcı bir çalışmaya imza atılmadığından, mağduriyetleri devam eden toplumun belli bir kesimi için 28 Şubat'ı sonlandırmada yetersiz kalmaktadır. 27. yılına giren 28 Şubat darbesinde hesaplaşılmayan kişiler, giderilmeyen mağduriyetler ve tam olarak huzur bulmamış bir toplumsal vicdan olduğu unutulmamalıdır. 28 Şubat'ta yürüyen tankların paletleri çöpe atılsa da o paletlerin kamu vicdanlarında açtığı yaralar yer yer kanamaya devam etmektedir.

Kamu vicdanının rahatlaması için detaylarına raporumuzda genişçe yerdiğimiz mağduriyetlerin giderilmesine yönelik çalışmaların

gerçekleştirilmesi, kapanmayan yaraları kapatacak, vicdanları rahatlatacak, mağduriyetleri süren kesimler için de 28 Şubat sona ermiş olacaktır.

28 Şubat süreci ve sonrasında gerek yasakların kaldırılıp demokratik düzene geçilmesi gerekse de mağduriyetlerin giderilmesi noktasında çok önemli çalışmalar yürütmüş, 12 milyon 300 bin imzayı toplayıp bakanlığın önüne kamyonla yığmış olan Memur-Sen olarak, eksiklerine rağmen bugüne kadar atılan adımları son derece önemli bulmakla birlikte devam eden mağduriyetleri görüyor, mağduriyetlerin giderilmesine yönelik üzerimizde sorumluluk hissediyoruz.

Bu sorumluluğun gereği olarak hazırladığımız “Kapanmayan Yara 27. Yılında 28 Şubat, Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri” raporu ile 28 Şubat mağduriyetleriyle ilgili çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri, kurumlar ve konfederasyonumuza bağlı sendika temsilcilerinin katılımıyla düzenlediğimiz, raporumuzla aynı adı taşıyan Çalıştayda sorunu teşrih masasına yatırarak çözüm önerilerini değerlendirdik. Raporumuzda detaylı şekilde yer verdiğimiz üzere, etkin giderimi mümkün kılacak bir komisyonun kurulmasının gerekli olduğuna inanıyoruz.

Raporumuzun ve düzenlediğimiz Çalıştay’ın 28 Şubat’ın 28. yılına girmeden mağduriyetlerin giderilmesi için gerekli adımların atılmasına vesile olmasını diliyor, Memur-Sen Yönetim Kurulumuza, raporu hazırlayan Öğr. Gör. Semra Türkmen Yılmaz ile Av. Harun Kale’ye, düzenlediğimiz çalıştaya katılarak katkı sunan sivil toplum örgütü ve kurumlarımız ile sendika temsilcilerimize, Memur-Sen Akademi’ye ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkür ediyorum.

Niyet hayr, akıbet hayr.

Önsöz

Ali YILDIZ
Memur-Sen
Genel Başkan Yardımcısı

Ülkemiz tarihine kara bir leke olarak geçen 28 Şubat “postmodern” darbesi ile ülkemizin inançlı kesimleri ile bu toprakları mayalamış olan değerlerimiz toplumsal, siyasal ve kamusal alandan dışlanmaya çalışılmış, toplumun belli kesimleri korkunç bir baskı altına alınmış; yüksek yargıdan medyaya, ordudan işbirlikçi sivil (!) toplum örgütlerine eski Türkiye'nin müesses nizamını ayakta tutmaya yönelik dizayn edilmiş devletin vesayet kurumları sistematik bir zulme imza atmıştır.

Millet iradesi üzerindeki vesayet, devlette oluşturdukları elitist düzen, tekellerinde tuttıkları ekonomik sistem ve kurdukları bürokratik oligarşi devam etsin diye müesses nizamın sahipleri 28 Şubat darbesiyle milletin üzerine karabasan gibi çökmüş, kurumları işlemez hale getirmiş, bankaları hortumlamış, ekonomiyi çökertmiş, eğitim sistemine onulmaz yaralar açmış, siyasete ve millet iradesine darbe indirmişlerdir.

Öğrencilerden kamu görevlilerine, sivil toplum örgütlerinden iktisadi yapılara, siyaset kurumundan sıradan insanlara varınca ya dek toplumsal, siyasal ve ekonomik bütün yapı ve kesimler baskı altına alınmış, irtica ile yaftaladıkları inançlı insanlar topyekûn sindirilmek istenmiştir. Bu amaçla dindar kesim fişleme, disiplin cezaları ve görevden uzaklaştırmalarla itibarsızlaştırılarak memuriyet, yönetim kademeleri ve iktidar alanından tasfiye edilmiş, başörtülü öğrenciler daha orta eğitim düzeyinde baskı altına alınmış, üniversitelerden tümüyle dışlanmıştır. Çıkarılan sekiz yıllık kesintisiz eğitim ve meslek liselerine uygulanan haksız katsayı uygulamasıyla özellikle imam hatipler itibarsızlaştırılmış ve bu okulların orta kısımları kapatılmıştır. Diğer meslek liseleri de bu katsayı uygulamasından etkilenmiştir. İlahiyat fakültelerinin programları değiştirilmiş ve öğrenci sayıları kısıtlanmıştır. Briefinglerle yönlendirilen yargının aldığı siyasi ve ideolojik yargılamalarla geniş bir sindirme operasyonu gerçekleştirilmiştir. Çok geniş bir yelpazede yaşanan hukuksuzluklar toplumun çok büyük bir bölümünü mağdur etmiştir. O dönemde yapılan fişlemeler olumsuz etkisini 28 Şubat süreci sona erdiğinde de sürdürmüştür.

Darbenin uygulamaları hukuka aykırı ve hukuk tanımaz bir şekilde yapıldığından tutulan kayıtlar genellikle kılıfına uydurma şeklinde olmuş, o nedenle mağduriyetlerin mağdur açısından ispatı zorlaştırılmış, hatta imkânsızlaştırılmıştır. Okula alınmayan

öğrencilerin devamsızlıktan okulla ilişkileri kesilmiş, inancından dolayı tasfiye edilmek istenen kamu görevlileri düzmece raporlarla disiplinsizlik iddiasıyla görevden alınmışlardır. 28 Şubat her yönüyle bir topyekûn tasfiye süreci olarak işlemiştir.

Milletimizin basireti ve iradesine sahip çıkmasıyla 28 Şubat düzeni çok geçmeden çökertilmiş, yapılan çeşitli düzenlemelerle yasaklar kaldırılmış, failerin bir kısmı yargılanmış, mağdurların bir kısmının mağduriyetleri kısmen giderilmiştir. Ancak üzerinden 27 yıl geçmesine rağmen mağduriyeti devam eden kesimlerin olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle Memur-Sen olarak üzerimizde hissettiğimiz sorumluluk duygusuyla bu mağduriyetlerin giderilmesi için bugüne kadar yaptığımız çalışmalara bir yenisini daha ekleyerek “Kapanmayan Yara 27. Yılında 28 Şubat, Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri” raporunu ve bu raporun esas alınarak değerlendirildiği aynı adlı çalışmayı gerçekleştirdik. Sorunların tespiti ve çözümlerin değerlendirildiği rapor ve çalışmayı, bu güne kadar çeşitli kurumların ve sivil toplum örgütlerinin yaptığı çalışmaların son ve önemli bir halkası olarak görüyoruz.

Raporumuzun, Türkiye Yüzyılına yakışmayan mağduriyetlerin giderilmesi yönünde önemli bir işlev göreceğine inanıyor, Genel Başkanımız Ali Yalçın'a, Memur-Sen Yönetim Kurulumuza, çalışmaya katılarak katkı sunan değerli katılımcılara, Memur-Sen Akademi'ye, Raporu hazırlayan Öğr. Gör. Semra Türkmen Yılmaz ve Av. Harun Kale'ye ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Giriş

“28 Şubat”, 1997 yılında Refahiyol Hükümeti’nin, 28.02.1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve bu toplantıda alınan kararlar sonrası ortaya çıkan sürecin sonunda düşürülmesini ve siyasetin askerî bürokrasinin başını çektiği elit güçler tarafından yeniden biçimlendirilmesini ifade etmektedir.

Ancak 28 Şubat’ın bunun çok daha ötesinde toplumun her kesiminde derin yaralar ve bölünmeler meydana getiren toplumsal ve kişisel sonuçları olduğu açıktır. 28 Şubat’ın darbeci zalimlerinin sözde “irticayla mücadele”, sadece irticayla ilişkilendirilen İslami kesimlerle dindar kitleler için değil, toplumun tüm kesimleri için bir demokrasi kaybı, baskı ve insan hakları ihlallerini beraberinde getirdi. Sözde “irticayla mücadele”, kişi ve kurumların temel hak ve hürriyetlerin ihlalinin kılıfı haline geldi.

“İrtica ile mücadele” misyonu, darbecilerin ve destekçilerinin denetimden bağımsızlık ve bir tür dokunulmazlık kazanmak için benimsedikleri bir misyon hâline gelmeye başladı. Medya, üniversiteler ve yargı organları irtica tehlikesi konusunda brifinglerle yönlendirildi; yüz binlerce insan fişlendi, on binlerce kamu personeli soruşturma geçirdi, çok sayıda kişi irticai örgüt üyeliğinden yargılandı, cezaevlerine konuldu, yüzlerce kamu personeli memuriyetten atıldı, iş kurmaları ve iş sahibi olmaları engellendi, haksız ve hukuksuz uygulamaların taşındığı yargı mercileri taraflı ve yönlendirilmiş kararlarla haksızlıkları onayladı. Yüzbinlerce kız öğren-

ci liselerde ve üniversitelerde eğitim hakından mahrum bırakıldı, başlarına açmaya zorlandı, imam hatip öğrencileri katsayı zulmüne maruz kaldı. Başlarını açan veya peruk takan kadınların birçoğu da cezalandırılmaktan veya işlerini kaybetmekten kurtulamadı. Bugün için sayısını tespit etmenin mümkün olmadığı çok sayıda erkek de, eşi başörtülü olduğu için veya “irticai fikirleri ya da faaliyetleri” nedeniyle işten atıldı ve cezalandırıldı. Yüksek Askerî Şura kararlarıyla savunma hakkı verilmeden ordudan atılanların sayısı bu dönemde astronomik bir artış gösterdi. Büyük medyanın ihlallere yer vermemesi ve muhafazakâr kesimin dışındaki basın yeterince ilgi göstermemesi nedeniyle bu süreçte yaşanan ihlallerin maddi ve psikolojik tahribatı ve doğurduğu trajik hadiseler genellikle bilinmedi. Aynı süreç, üniversitelerde yaygın bir akademisyen tasfiyesine sahne oldu.

12 Eylül 1980 sonrası yaşanan tasfiyeye benzer biçimde, hatta ondan daha sistematik ve daha programlı biçimde, özellikle araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve doktora öğrencisi üniversitelerinden atıldı, yüksek lisans için gidenler yurtdışından geri çağırıldı ve akademik hayatları sona erdirildi. Hukuk normları geriye yürütülerek birçoğunun kazanılmış hakları yok sayıldı. El Ezher gibi bazı üniversitelerin denkliği iptal edildi ve bu iptal hükmü geriye yürütülerek, yıllar önce bu üniversitelerden birinden mezun olup Türkiye’deki bir üniversitede görev yapan öğretim elemanları, bir anda lise

mezunu durumuna düşürülerek işlerini kaybetti. Sekiz yıllık eğitime geçiş de aynı biçimde kazanılmış hakların tanınmaması yoluyla gerçekleştirildi ve böylece meslek okulu öğrencilerinin üniversiteye girmelerini fiilen imkânsız kılacak bir alan zorlaması ve puan sistemiyle “ötekilerin çocukları”nın en az üç kuşağı tasfiye edilmiş oldu. Bu uygulama, İmam-Hatiplilerle birlikte tüm meslek okullarının öğrencilerini de içine aldığından dolayı, uygulamadan zarar görenlerin sayısı çok daha fazla oldu. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim sürecinde diğer bir ihlal ise, vatandaşların kendi paralarıyla yaptırıp anahtar teslimiyle MEB tarafından eğitime açılması için verdikleri İmam-Hatip okullarının binalarına el konulmasıydı.

Sadece din özgürlüğünün değil, mülkiyet hakkının da ihlali anlamına gelen uygulamalara diğer bir örnek ise, “dinci vakıflara ve PKK'ya gideceği” gerekçesiyle camilere, vakıflara ve derneklere bağışlanan kurban derilerine el konması, deri toplama yetkisinin sadece THK'ya verilmesiydi. Bu tür uygulamalardan dolayı mağdur olduğunu düşünerek yargı yoluna başvuran bireyler tarafından açılan davaların genellikle kaybedildiğinden yakınıldı. Hâlâ devam eden bu uygulamanın önemi, bireylerin kendi malları üzerindeki tasarruf haklarının açıkça ihlali anlamını taşıyan bu durumun Yargıtay tarafından hukuka uygun bulunmuş olmasıdır.

28 Şubat'ın hedef aldığı kesimlerin yaşadıkları genellikle bilinmedi. Eşi ile işi arasında tercih yapmaya zorlananlardan bazıları başörtülü eşlerinden, bazıları geçimlerini sağladıkları işlerinden vazgeçmek durumunda kaldılar. “İkna odaları” yükseköğretim literatürüne bu dönemde girdi ve üniversiteli kadınlar inançları ve siyasi kimlikleri ile gelecekları arasında tercih yapmak zorunda bırakıldılar. Bu süreçte, yine sayısı belirsiz kadın, kimi zaman son sınıfına veya son sınıfın son dönemine kadar geldikleri üniversitelerini terk etmek zorunda kaldılar; bunlardan özellikle okulunu veya işini kaybedip eşleri tarafından geçindirilmeyi bekleyen, eşi tarafından başı açtırılan veya aile düzeni bozulup eşini kaybeden, sağlığı bozulup depresyona giren ve intihara kalkışanlar oldu. Bugün için ihlale uğrayanların sayısı ve ihlallerin niteliği ile ilgili sağlıklı veriler mevcut değildir.¹

Bin yıl süreceği söylenen 28 Şubat sürecine mutlu ki halkın, iradesini siyasal sisteme yansıtmakta gösterdiği inanç ve direnç sayesinde kısa sürede son buldu. Ancak sürece yön veren derin yapıların ve onların gerek kamu gerekse sivil kesim içindeki uzantılarının son bulmadığı, sadece biraz daha derine ve geriye çekildiği bugün çok daha net görülmektedir.

Gelinen noktada Türkiye, yakın tarihinin bu sancılı süreciyle yüzleşti. Ancak bu dönem

1 28 Şubat sürecinde tesettür mağazalarında peruk da satılmaya başlanmıştı. Türban veya başörtüsü yasağının genellikle laiklik ve irtica tartışmaları çerçevesinde ele alındığı ve bu süreçte kadın haklarının -en azından birçok boyutuyla- yeterince tartışılmadığı görülmektedir. Özellikle kadın hakları konusunda seçici davranan ve daha çok gelenekten ve bu yöndeki yasadan kaynaklanan ihlallerle ilgilenen birçok kadın derneğinin, bu yasak dolayısıyla gerçekleşen taciz ve kadın bedenine saldırı anlamına gelecek ihlaller karşısında dramatik bir suskunluk arz ettikleri görüldü. Oysa bu yasak pek çok kamu görevlisinin erkeksi güdülerini taciz yoluyla tatmin etmelerine fırsat veren biçimlerde de uygulanıyordu ve uygulanmaktadır. Başını açmak zorunda kalan İmam-Hatip lisesi öğretmeni bir kadın, kendisine en fazla dokunan uygulamalardan birinin, okula yapılan ani baskınlarda sıraya dizildiklerinde, bir görevlinin tek tek bütün kadınların saçlarını çekerek, başındakinin peruk mu, yoksa kendi saç mı olduğunu “kontrol etmesi” olduğunu ifade etmiştir.

zarfında en temel insan hakları ihlal edilen, mesleğine son verilen, kamu görevinden çıkarılan, hayatını idame ettirmesi dahi esirgenen mağdurların uğradıkları hak kayıpları telafi edilemeye çalışılsa da adaletin tam olarak yerini bulduğunu söylemek mümkün değildir.

Biz burada adalet tarifini, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Inter American Court For Human Rights) Velasquez Rodriguez davasında verdiği bir dönüm noktası niteliğindeki kararında ifade bulan kavramsallaştırmaya dayandırmaktayız. Mahkeme bu kararında, devletin, geçmişte ağır ve açık hak ihlalleri işlemiş olmasında, şu yükümlülükleri yerine getirmesi gerektiğine hükmetmiştir;

1. Mağdurların maruz kaldıkları ihlallere ilişkin hakikatin belirlenmesi amacıyla bir soruşturma yürütmek (mağdurlar için hakikat araştırması yükümlülüğü).
2. İhlalleri gerçekleştiren failleri tespit etmeye yönelik bir soruşturma yürütmek (failler hakkında hakikat araştırması yükümlülüğü).
3. İhlallerden sorumlu olanları yargılamak (sorumluların yargılanması yükümlülüğü).
4. İhlallerden mağdur olanlara tazminat vermek ya da uğradıkları zararı telafi etmek (tazmin yükümlülüğü).
5. Hak ihlallerinin tekrarlanmaması için gerekli adımları atmak (kurumsal reform yükümlülüğü).

Amerikalılar Arası Mahkeme'nin ağır ve açık hak ihlalleri karşısında devletin yükümlü-

lüklerinin ne olduğuna ilişkin bu açıklaması “adaleti” oluşturan unsurları, bütünsel bir şekilde tarif etmektedir.

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonunun raporu, 28 Şubat sürecinde kişilerin maruz kaldıkları hak ihlallerinin tespitinde önemli bir kaynak niteliğinde olsa da o dönem mağduriyet yaşamış on binlerce insanın ne ismi ne de uğradıkları ihlaller ve hak kayıpları konusunda bütüncül bir çalışma halen gerçekleştirilmiş değildir.

Kısacası;

- Mağdurlar için hakikat ortaya çıkarılmayı beklemektedir
- Failler için hakikat ortaya çıkarılmayı beklemektedir.
- Yargılanan 103 askerî personelin dışında da sorumlu olanlar ve sorumluluğu bulunanların tespit edilmesi ve yargılanması beklenmektedir.
- Mağdurların tazminat talepleri ve uğradıkları zararının maddi anlamda telafisi karşılanmayı beklemektedir.
- Hak ihlallerinin tekrarlanmaması, yeni 28 Şubatlar yaşanmaması için sivil toplumu güçlendirecek, hukuk devletini eksiksiz tesis edecek adımlar atılmayı beklemektedir.

Bu rapor, 27. yılına giren 28 Şubat darbesinin halen devam eden mağduriyetlerine odaklanarak çözüm önerileri getirmektedir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde 28 Şubat darbesine dair hafızaları tazelemek amacıyla darbenin küresel ve yerel dinamiklerine yer verilmiştir.

28 Şubat darbesinin diğer askeri darbeler kadar yıkıcı olduğunun altının çizildiği bu bölümde “postmodern” ifadesinin darbenin sonuçlarını tahfif etmek için tercih edilse de darbeye zemin hazırlamada kullanılan sofistike yöntemleri tanımlamadaki önemi vurgulanmış ve 28 Şubat darbesi için “süreç” ifadesinin yerindeliğine dikkat çekilmiştir. 28 Şubat darbesinin bilançosu başlığı altında, darbenin toplumun geniş bir kesiminde mağduriyet ürettiği gerçeği, konuya dair yapılmış çalışmalar referans gösterilerek ortaya konulmuştur. Öte yandan bilançonun net olarak ortaya konulmasını güçleştiren en önemli unsurun mağdur sayısına dair resmi rakamların kamuoyu ile paylaşılmaması gerçeğine dikkat çekilmiştir.

İkinci bölümde 28 Şubat mağdurlarının zararlarının tazmin edilebilmesi için hukuki statülerine göre gruplandırma yapılmış, Raporun odağına uygun olarak 28 Şubat mağduru devlet memurları ve (yükseköğretim mezunu ve öğrencisi dâhil) memur adayları, mağduriyetlerinin kaynağı olan hukuki statülerine göre gruplandırılmıştır.

Üçüncü bölümde 28 Şubat darbesinin neden olduğu tüm mağduriyetleri gidermekten uzak olmakla beraber birçok kesimi rahatlatacak, hak kayıplarını telafi eden önemli düzenlemelere ve bu düzenlemelerde eksik kalan yönleri dikkat çekilmiştir. Bu bağ-

lamda öncelikle yürürlüğe konulan kanunî düzenlemeler, akabinde bireysel hak arama mücadeleleri neticesinde verilmiş kararlar ele alınmıştır.

Dördüncü Bölümde 28 Şubat'ın ürettiği mağduriyetlerin giderilmesinde devletin sorumluluklarına odaklanılmış ve bu bağlamda hukuk sistemimizde devletin ürettiği mağduriyetleri tazmin zorunluluğu ve tazmine ilişkin hukukî düzenlemelere yer verilmiştir.

Beşinci Bölüm sonuç ve önerilere ayrılmıştır. Bu bölümde gerek terör mağdurlarının gerek 1960 darbesi mağdurlarının gerekse de FETÖ'yle mücadele sürecinde mağduriyetine hükmedilenlerin haklarının iadesi için işletilen süreçlerin benzerliğine ve aynı hukuki gerekçeye dayandığına dikkat çekilmiş, benzer bir mekanizmanın 28 Şubat mağdurlarına yönelik kurulması önerisi getirilmiştir. Raporumuzda 28 Şubat mağdurlarının ve mağduriyetlerinin niteliksel çeşitliliği dikkate alınarak kanunî düzenlemeyle soruna nihai bir çözüm getirilemeyeceği, takdir hakkı ekseninde somut mağduriyetler özelinde tasarrufta bulunacak ve daha hakkaniyetli ve adil bir sonuç üretecek OHAL Komisyonu benzeri bir komisyonun kurulması önerilmiştir. Komisyonun teşekkülünü sağlayacak kanunda hali hazırda tespit edilen mağduriyetlere dair bir yetki çerçevesi önerisi getirilmiştir.

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

BİRİNCİ BÖLÜM

28 Şubat Darbesi

1. 28 Şubat Darbesi

Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde çok partili hayata geçilmesinden sonra birçok askeri darbe yaşanmış, tüm darbe süreçlerinde hukuk askıya alınmış ve büyük mağduriyetlere neden olunmuştur. Ülkemizde neredeyse her on yılda bir icra edilen bu kötü geleneğin en son halkası 2016 yılında FETÖ terör örgütünün milletimizin keskin ve kararlı duruşu ile püskürttüğü darbe girişimi olmuştur. Bu darbe girişiminde Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk olarak bütün bir millet darbeye karşı adeta canlı kalkan olarak durmuş ve seçimle iş başına gelen iradesine 253 şehit vererek sahip çıkmıştır. Ülkemizin siyasi tarihini göz önüne aldığımızda 15 Temmuz'da milletimizin ortaya koyduğu net tavrı ve büyük iradeyi toplumun darbelere karşı artık kalmayan tahammülünün bir tezahürü olarak görmek mümkündür. Zira yaşanan her darbede zararlı toplumun bazı kesimleri hedef alınmış görünse de netice olarak darbelerden sonra ortaya çıkan ağır faturayı tüm toplum ödemek zorunda kalmıştır.

28 Şubat darbesine gelinene kadar, 27 Mayıs 1960 darbesinde cuntacı Milli Birlik Komitesi yönetime el koymuş, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. 1971 darbesinde hükümet istifaya zorlanmış ülke fiilen darbeciler tarafından yönetilmiştir. 12 Eylül 1980 dar-

besinde hükümet görevden alınmış, siyasi partiler kapatılmış ve meclis lağvedilmiştir. Ülke siyasetine askeri müdahalenin olduğu tüm bu darbelerden farklı olarak 28 Şubat darbesi "postmodern darbe" olarak nitelendirilmiştir. Silahsız kuvvetler olarak medya sözde sivil toplumun katkısını vurgulamak için kullanılan bu nitelendirme darbeyi tahfif eden bir yakıştırma olarak eleştiri almaktadır. Dönemin Genel Kurmay Sekreteri Erol Özkasnak "Postmodern darbe, yakıştırılan en iyi isim. Bu sürece çok güzel bir isim takmışlar, bunu kim koymuşsa gerçekten zekâ ürünü."² açıklaması ile bu isimlendirmeden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Özkasnak'ın bu memnuniyetinin nedenini bir başka açıklamasında şöyle detaylandırmaktadır "...Bu post-modern darbe, tereyağından kıl çeker gibi, eski darbelere benzemeyen bir şekilde hiç kan akıtmadan, hiç kimseyi üzmeden, gayet usulüne uygun bir şekilde demokratik uygulamalarla, Milli Güvenlik Kurulu tarafından da benimsenerek, devletin başındaki en büyük insandan ilgili bakanlara kadar hepsi de dahil edilerek, hatta halkımızın ortak edilerek sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla, çok başarılı bir şekilde yürütülen bir süreçtir." (Cevizoğlu, 2001, s.25-57). Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere "post-modern" ifadesi darbenin antidemokratik yönünü örtmek için bir argüman olarak öne çıkarılmaktadır. Darbenin önüne postmodern ifadesi yerleştirmek, askeri müdahalenin sevimsiz ve

2 <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2012/04/25/28-subat-da-harp-oyunu-gibi-planlanmis>, Erişimtarihi 30.01.2024

antidemokratik görünümü seyreltmekte ve sözde sivil yapılar marifetiyle yapılan manipülasyonların toplumsal rızaya dayalı olduğu algısına neden olmaktadır.

Önüne konulan post-modern ifadesiyle hafifletilmeye çalışılan 28 Şubat darbesi diğer tüm darbeler gibi tam olarak bir askeri darbedir ve yıkıcı sonuçları ile toplumun neredeyse tüm kesimlerinde ciddi yaralar açmıştır. 28 Şubat darbesi, hukukun askıya alınması bakımından diğer darbelerle aynı niteliği taşımaktadır. Yanı sıra tıpkı diğer darbeler gibi darbeye zemin hazırlamak maksadıyla oldukça sofistike yöntemlerle toplumu kutuplaştırıcı manipülasyonlar etkin şekilde uygulanmıştır. Bir kısım medya, sendikalar, yargı ve siyasilerin işbirliğinden müessesem “silahsız kuvvetlerin” inisiyatif almalarıyla arzu edilen kaotik ortamın hazırlanması 1997 yılından daha geriye uzanmaktadır. Raporun bu bölümünde toplum mühendisliğinin ince bir işçilikle icra edildiği bu döneme dair bir kronoloji sunulacak ve akabinde darbenin neden olduğu bilanço analiz edilmeye çalışılacaktır. Mağdurların sorunları ve bu sorunların çözüm yöntemlerine odaklanan raporumuzda öncelikle darbenin etki sahasını gözler önüne sermek, 27. yılına giren 28 Şubat Darbesinin ürettiği mağduriyetlerin yayıldığı geniş toplumsal alanı ortaya koymak faydalı olacaktır.

1.1. Bir “Süreç” Olarak 28 Şubat Darbesi

28 Şubat darbesinin tam olarak ne zaman başladığı sorusu birçok araştırmacı için halen incelenmeye değer bir konu olarak görülmektedir. 28 Şubat darbesi analiz edilirken çoğu zaman 1997 Milli Güvenlik Kurulu

Kararları bağlamında ele alan yaklaşımı eksik gören anlayışın yerleştiğini söylemek mümkündür. Genel hatları ile küresel ve ulusal ölçekte sancılı bir dönem olan 1990’ların sosyolojisi içerisinde değerlendirilen 28 Şubat Darbesi Tek Parti döneminin çarpık adalet anlayışını, 27 Mayısın vesayet yaklaşımını 12 Eylül’ün yıkıcılığını tek bir darbede birleştirmesiyle ilkel Batıcılığın rafine bir hülhasası görünümündedir (SETA, 2013, s.6).

28 Şubat darbesinde öne çıkan kavramlara yakından bakıldığında toplumsal kutuplaşmanın hangi noktadan manipüle edildiği dahası hak ihlallerinin hangi alanda yoğunlaştığı kolaylıkla görünmektedir. 28 Şubat cuntacılarının savunduklarını iddia ettikleri kavramlar modernizm, demokrasi, laiklik ve Kemalizm olurken savaş açtıkları/mücadele ettikleri kavramların ise irtica, siyasi İslamcılık, gericilik olarak farklı varyasyonlara ifade edilse de temelde “dindarlık” olduğu söylenebilir. Türedi olarak inşa edilen bu yapay polarizasyon üzerinden derinleştirilmeye çalışılan toplumsal kutuplaşmada dindar görünümün kamusal alana yansımaları olarak “başörtüsü”nün özel ve ayrıcalıklı bir yere konumlandırılmasına neden olmuştur. Dindarlığın her görünümünün kamusal alanda hedef tahtasına konulması ise hak ihlallerinin oldukça geniş bir alana yayılmasını beraberinde getirmiştir.

28 Şubat darbesinde diğer darbelere nazaran “süreç” ifadesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda sürece yakından bakmak ve kısa bir kronoloji sunmak yerinde olacaktır. 90’larda Sovyet bloğunun çöküşünden sonra, zamanın ruhu yeni bir “öteki”yi işaret etmekte, komünizm yerine siyasal İslam tehlikesini hedef göstermektedir. Küresel

ölçekte yaşanan bu dönüşümün ulusal yansımaları ülkemiz için oldukça yoğun ve sancılı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu yıllar bir yandan faili meçhul cinayetlerin, yolsuzluk ve çete olaylarının öte yandan ekonomik krizlerin ve Güneydoğuda terör olaylarının yoğun olarak arttığı bir dönemdir. 5 Nisan kararları sonrası ikinci dünya savaşından sonra yaşanan en büyük ekonomik kriz baş gösterirken ülke ekonomisi % 6 küçülmüş %148 faiz artışı olmuştur. Madımak'ta, Başbağlar'da, Gazi mahallesi olaylarında, cezaevi isyanlarında taşeron örgütler eliyle Türkiye'de büyük bir oyun sahnelenmeye başlanmıştır. Gizli bir el adeta toplumun sınırlarına dokunmakta; Alevi- Sünni, Türk-Kürt, dindar-laik ayrımı derinleştirilmekte açığa çıkarılacak reaksiyonların fitili ateşlenmektedir (Zengin, 2016). 90'larda Muammer Aksoy, Çetin Emeç, Turan Dursun, Bahriye Üçok cinayetleri sonrasında ilk defa Türk Siyasi literatürüne “islami terör” kavramı yerleştirilmiştir (Birand & Yıldız, 2012). 1994 yılında yayınlanan Savcılar Laiklik Bildirisi ile de “Devletin vazgeçilmez, ihmal edilemez, yadsınamaz temel ilkesini oluşturan laiklikten verilecek ödünün demokrasi-den cumhuriyetten ve hukuk devletinden vazgeçmek anlamını taşıyacağı” beyan edilmiş ve her ne pahasına olursa olsun laiklik karşıtı akım ve eylemlere izin verilmeyeceği belirtilmiş,³ dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş de bu bildiriden duyduğu memnuniyeti belirtir açıklamalar yapmıştır.⁴ Böylesi karanlık bir tablo içerisinde 1994 yerel seçimlerinde ikinci parti olan ve akabinde 1995 genel seçimlerinde birinci par-

ti olarak çıkan Refah Partisi “irtica tehdidi” olarak hedef tahtasına konulmuştur.

Üç ay ömrü olan ANAYOL hükümetin dağılmasından sonra 1996 Haziran ayında Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonu göreve başlamıştır. Bir ay içerisinde Yüksek Askeri Şurada 600 dindar subayın ordudan atılması gündeme gelmiştir. RP'nin ordudan atılan subaylara mahkeme hakkı tanıma girişimi Genel Kurmay Başkanı Karadayı tarafından sertçe eleştirilmiş; Erbakan'ın D8 örgütlenmesi fikri kapsamında yaptığı İran, Pakistan, Singapur, Malezya ve Endonezya seyahatleri dış politikada ciddi bir tehdit olarak lanse edilmiştir. İran ziyaretinde imzalanan tarihi doğalgaz anlaşması hiç konuşulmazken ikili görüşmeler MGK toplantılarında tartışılmıştır. Pakistan gezisi ise daha sonradan “ İslami devrim” için altyapı çalışması olarak RP kapatılması davasına delil olarak gösterilecektir. Taksime cami tartışmalarının, tokalaşmaya kalkmayan ellerin, davetlerde içilen meyve sularının haber değeri taşıdığı, kiralık irtica faaliyetlerinin servis edildiği bu süreçte medya aldığı talimatlarla irtica korkusunun imal edildiği merkezlere dönüşmüştür (Zengin, 2016).

Bu süreçte RP'li belediyeler ve siyasiler bir yandan Atatürk büstleri ve değişen sokak isimleri üzerinden laiklik testine tabi tutulurken öte yandan vesayetçi zihniyetin taşeronları Sivil Toplum Kuruluşları adı altında güdümlü bir şekilde adeta tüm toplumu laik ve irticacı olarak ikiye ayıracak icraatlar sergilemiştir. Erbakan'ın Başbakanlıkta verdiği iftar yemeğinde davetlilerin kıyafetleri

3 <https://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/laiklikbildirisi/914.pdf> Erişim Tarihi 18.02.2024

4 <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1994/4/24/4> Erişim Tarihi 18.02.2024

üzerinden devrim yasaları ihlali nedeniyle suç duyurusunda bulunulması, Sincan’da düzenlenen Kudüs gecesine DGM’nin inceleme başlatması, Sincan’da tankların yürütülmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeleri ABD’de katıldığı bir toplantı sonrasında “Demokrasiye Balans Ayarı” yaptık diyerek değerlendiren Genel Kurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, 28 Şubat darbesinin sembolü olarak hafızalara kazınmıştır.⁵

1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısının yapıldığı 28 Şubat gününde tavsiye olmanın ötesinde talimat niteliğindeki muhtıra, darbenin resmen ilan edildiği gün olarak kabul edilmektedir. MGK toplantısında⁶ laik cumhuriyet düzenini yıkmak ve yerine İslam Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen gruplar çok yönlü tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Bugün hala varlığı devam eden birçok mağduriyetin kaynağı olarak tarihe geçen MGK kararlarının ek tedbirleri şunlardır:

- Anayasamızda Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasa’nın 4 üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhidi Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığına devri sağlanmalıdır.

- Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

- o 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttan uygulamaya konulmalı.
- o Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, Millî Eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi Tedrisat Kanunu’nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.
- Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı’nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.
- Mevcudiyetleri 677 Sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi

5 <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cevik-bir-sincan-demokrasiye-balansti-5386989> Erişim Tarihi 27.01.2024

6 406 Sayılı MGK Kararı

ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

- İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nden ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK’ya dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.
- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK’nden ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkân verilmemelidir.
- Türk Silahlı Kuvvetlerine aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.
- Ülkemizi çağ dışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan korumak için, İran İslam Cumhuriyeti’nin ülkemizdeki rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran’a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.
- Aşırı dinci kesimin Türkiye’de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak

ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

- T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasasına ve bilhassa Belediyeler yasasına aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.
- Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye’yi çağ dışı bir görünüme yönlentecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

Milli Güvenlik Kurulunda alınması kararlaştırılan bu tedbirlerin eksiksiz uygulanması için birçok adım atılmıştır. Türkiye’nin öncelikli tehdidini irtica olarak belirleyen Milli Askeri ve Stratejik Konsept (MASK), kamuoyunda “kırmızı kitap” olarak bilinen ve devletin gizli anayasası hükmündeki Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nin (MGSB) 1992 sonrası ilk defa revize edilerek İrtica tehdidini merkeze alması; milyonlarca vatandaşı fişleyecek olan Batı Çalışma Grubu (BÇG), TSK’da irtica brifingleri anılmaya değer önemli gelişmeler olarak zikredilebilir. Başbakan Necmettin Erbakan’ın MGK kararlarına karşı ortaya koyduğu direnç başta beşli çetenin MGK kararlarına tam destek verdikleri açıklamaları, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in kararlar uygulanmazsa devletin yürü-yemeyeceği beyanatlarıyla iyice kesifleşmiş

ve bu baskı ortamında 28 Şubat kararları hayata geçirilmiştir. 26 Mart 1997’de tüm illere türban yasağı genelgesi gönderilmeye başlanmış, 31 Mart 1997’de 8 yıllık kesintisiz eğitim başlamasıyla imam hatiplerin orta kısımları kapatılmasına karar verilmiş, Mayıs 1997’de “Türkiye’yi iç savaşa sürüklediği” gerekçesiyle RP’nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur (KDK, 2019, s.140-142). Genelkurmaydan medya ve yargı mensuplarına brifinglerin verildiği, ülkenin asker ve zinde güçler eliyle kaosa sürüklendiği bu süreçte Necmettin Erbakan istifa ettirilmiş, RP kapatılmış ve hukukun askıya alındığı bu süreçte milyonlarca hak ihlali yaşanmıştır. Bin yıl süreceği iddiasıyla toplumun tüm kesimlerine gözdağı veren 28 Şubat darbecileri 2002 yılında milletin iradesinin yeniden ve güçlü bir şekilde tecelli etmesiyle gerilemiş, kazandıkları mevzilerden geri çekilmiş, hukuk karşısında hesap vermek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte yaşanan mağduriyetler bugün hala tam olarak telafi edilebilmiş değildir. Bu durumun en önemli sebebi darbenin toplumun tüm kılcallarına yayılarak ürettiği hukuksuzluk ve neden olduğu hak ihlallerinin yaygınlığıdır. 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan mağduriyetlerin toplumun ne denli geniş bir kesimi içerisinde yayıldığını görebilmek için darbenin tespit edilebilen bilançosuna bakmak faydalı olacaktır.

1.2.28 Şubat Darbesinin Bilançosu

28 Şubat darbesi ülkeye ekonomiden bürokrasiye yargıdan medyaya kadar birçok alanda çok yönlü hasar bırakmıştır. Raporumuzun odağında olan 28 Şubat mağdurları-

nın haklarının iadesi ve zararlarının tazmini boyutunda bilançoyu ele almadan önce 28 Şubat’ın ekonomi üzerindeki yıkıcı etkilerine kısaca değinmek olumlu olacaktır. Zira bu konunun üzerinde yeteri kadar konuşulmadığını ve sorunun bir başka çalışmanın konusu olacak kadar çok yönlü analize muhtaç olduğunu düşünmekteyiz.

28 Şubat sürecinin finansal ve ekonomik boyutunda öne çıkan konulardan biri batırılan veya halk dilindeki tanımıyla hortumlanan bankalardır. 1994-2003 arasında toplam 25 özel banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir. El konulan bankaların devlete getirdiği yük 17,3 milyar doları bulmakla birlikte, görev zararı veren üç kamu bankası eklendiğinde darbenin bankacılık sektörü açısından devlete maliyetinin 50 milyar doları aşmıştır. 19 Şubat 2001’deki Millî Güvenlik Kurulu toplantısındaki dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in anayasa kitapçığını Başbakan Ecevit’e fırlatması ile bir devlet krizi açığa çıkmış ve piyasaları altüst eden bu gelişmeyle borsa yüzde 15 gibi tarihî bir düşüş yaşarken aynı tarihte gecelik faiz yüzde 7 bin 500’e fırlamıştır. Devlet, enflasyon ile güncellenmiş rakamlara göre, 2001 krizinin oluşturduğu kara deliği kapatmak için toplam 251 milyar 563 milyon TL ödemiş bir başka ifade ile aslında 2001 krizi, ancak 2010’da bitmiştir. 28 Şubat sürecinin finansal açıdan karakteristik özelliklerinden biri de hortumlanan pek çok bankanın yönetim kurullarında görev yapan emekli generaller meselesidir. Bu alışkanlık 28 Şubat döneminde o kadar yaygınlaşmıştı ki o dönem emekli generaller sadece bankaların değil, birçok özel şirketin de yönetim

kurullarında görev almıştır. Emekli Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün açık tavrı almasıyla, emekli generallerin yönetim kurulu üyelikleri meselesi ortadan kalksa da, bu konu 28 Şubat'ın karanlıkta kalan ekonomik boyutlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. Öte yandan 28 Şubat'ın görünmeyen ekonomik görünümü olarak “teşvikler” dönemin önemli konularından biri olmuştur. Bu süreçte Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğünde uzman-daire başkanı seviyesinde adeta temizlik yapılarak Anadolu'da yükselen sermayenin yatırım teşvik belgeleri verilmemeye başlanmış, finansmanda kimlere öncelik verileceği bir-iki bürokrat eliyle belirlenmiştir (Eğitim-Bir-Sen, 2014, s. 27-29).

28 Şubat darbesi askerinin kışlasından çıkarak yönetime el koyduğu diğer darbelerden farklı olarak zinde güçler sahaya sürülmüş, baskının sertleştirilerek kutuplaşmanın derinleştiği bir zeminde gerçekleşmiştir. Bu süreçte MGK kararlarının tavizsiz uygulanması için geliştirilen enstrümanların varlığı, 28 Şubat'ın darbe niteliğini azaltmak şöyle dursun, uzun süren yasakçı uygulamalar marifetiyle darbenin etkilediği toplumsal kesimin genişlemesine ve mağdur sayısının artmasına neden olmuştur. Bu yönü ile 28 Şubat darbesi süresi en uzun ve mağdur sayısı en fazla olan darbe olduğu yönünde değerlendirmeler de mevcuttur (HUKAD, 2021, s.53).

28 Şubat'ın ürettiği mağduriyetlerin giderilmesi için darbenin neden olduğu mağdur sayısının net bir tablo olarak önümüze konulması oldukça önemlidir. Ancak bugün mevcut koşullarda bu şekilde sarıh bir bilgiye

sahip olduğumuzu söylemek zor görünmektedir. Bu bilançoya dair bugüne değin yapılmış birçok çalışmada rakamlar verilmiş ve bu çalışmalarda işaret edilen rakamlar neredeyse darbenin her yıl dönümünde basın tarafından servis edilmiştir. Ancak bu verilerin içeriklerine baktığımızda referans gösterilen ana kaynakların dahi kesinlik taşımadığını görürüz. Örneğin konuya dair Hukukçu Kadınlar Derneği (HUKAD) tarafından hazırlanan bir raporda 28 Şubat darbesinin bilançosu çıkarılmaya çalışıldığında üniversitelerde başörtüsünden dolayı eğitim hakkı ihlal edilen kadınların sayısı şöyle hesaplanmıştır: 1997-1998 yılında liselerden mezun olan öğrenci sayısı üzerinden Yükseköğretimin tüm kademelerinde okuyan öğrenci sayısının %5'i başörtülü olduğu varsayılarak, bu sayının on yıl ile çarpımından en az 600 bin öğrencinin yükseköğretim hakkının engellendiğini belirtmektedir. Yine bu raporda katsayı mağduru olan öğrenci sayısı hesaplanırken aynı şekilde yasakların devam ettiği on yıl boyunca mesleki ve teknik liselerde eğitim gören öğrenci sayısı olarak yaklaşık 12 milyon öğrencinin mağdur olduğu belirtilmiştir. Kamu görevlileri ile ilgili ise raporun hazırlandığı 2021 yılı itibarı ile mevcut 2 milyon kamu görevlisinin en az yarısının dini inançları sebebiyle kademe durdurma, başka görevlere atama (sürgün), lojmandan çıkarma, disiplin soruşturması, istifaya zorlama, memuriyetten çıkarma, işlemlerine maruz kaldığı belirtilmiştir (HUKAD, 2021, s.74).

2018 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından yapılan “28 Şubat Sürecinde Yaşanan Mağduriyetler ve Çözüm Arayışları Çalıştayı”nda 28 Şubat Öğrenci Derneği tarafından mağdur sayısı 537 olarak ifade

edilmiş bir başka katılımcı sayının 9 bin olduğunu beyan etmiş, bir diğer katılımcı ise 537 sayısının tüm mağdurları kapsamadığı noktasında itirazda bulunmuştur (KDK, 2019, s.24,29,47).

Farklı STK'lar tarafından ortaya konulan yer yer büyük rakamlar bir yandan 28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetlerin toplumun ne kadar geniş bir kesimine yayıldığını göstermekte öte yandan mağdurların zararlarının tazmini için net bir sayıyla ortaya konulmasının zorluğuna işaret etmektedir. Dahası 28 Şubat'ta mağdur olanların yaşadıkları mağduriyetlerin çeşitliliği, yasakların uzun sürmesi, mağdurların hak iadeleri ve zararların tazmini noktasında kapsamın ne olacağı soruları bu konuda yapılacak bir çalışmanın zorunluluğunu da ortaya koymaktadır. Birçok çalışmada kaynak olarak gösterilen Eğitim-Bir-Sen'in "Rakamlarla 28 Şubat" Raporunda rakamsal veriler şöyle verilmiştir. Kılık-kıyafet yasağı nedeniyle kamu görevinden çıkarılan yükseköğretim kurumları personeli sayısı 139, irtica gerekçesiyle meslekten atılan Diyanet personeli 128, Kaymakamlıktan el çektirilen kaymakam sayısı 71, 1997-2001 tarihleri arasında görevine son verilen öğretmen sayısı 3527, 1990-2011 yılları arasında "irtica" suçlamasıyla YAŞ kararlarıyla TSK'dan atılan personel sayısı 1635 kişidir. 1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet / fişlemeler nedeniyle disiplin cezası alan öğretmen sayısı (memurluktan çıkarılma hariç) 11890, 1997-2001 yılları arasında istifa eden öğretmen sayısı (yaklaşık) 11000'dir. Disiplin cezası verilen Diyanet personeli sayısı 396, İdari cezaya uğrayan emniyet mensubu sayısı 53, Hakkında inceleme başlatılan emniyet mensubu sayısı 331, İrtica gerekçesiyle hakkında

rapor tanzim edilen vali / kaymakam sayısı 210, MİT tarafından irticacı olarak fişlenen öğretmen sayısı 949, öğretim görevlisi sayısı 418, fişlenen MEB personeli sayısı 4625'dir.

Bu rakamlara yer veren raporda rakamların yaklaşık olduğuna dikkat çekilmiş ve özellikle sadece Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine aykırı davrandığı halde devlet memurluğundan çıkarılmamak ya da ilişkisi kesilmemek gayesiyle kendi istekleriyle istifa eden/istifa etmek zorunda bırakılanların sayısının dahi daha fazla olduğu belirtilmiştir (Eğitim-Bir-Sen, 2014, s.26).

"İnsan Hakları bağlamında 28 Şubat Darbesi"ni mercek altına alan 2022 tarihli TİHEK raporundan 28 Şubatta ihlal edilen hakların dahi bilançosunu çıkarmanın kolay olmadığı şöyle belirtilmiştir: *"Bu dönemde müdahale edilen haklara ilişkin kapsamlı bir liste sunmak güç olmakla birlikte özellikle bazı hak kategorileri açısından müdahalelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda bu dönemde başta din ve inanç özgürlüğü, ayrımcılık yasağı, eğitim hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı ve özel hayatın gizliliği olmak üzere çok sayıda hak alanlarına ilişkin hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen müdahaleler, ihlallerin yaşanmasına neden olmuştur. Her darbe döneminde olduğu gibi 28 Şubat Darbesiyle de milyonlarca insan bu durumdan etkilenmiştir"* (TİHEK, 2022, s.30).

TİHEK raporunda bununla beraber mağdurlara dair bilançonun net bir şekilde ortaya konmasının zorluğundan bahsedilerek şu hususa dikkat çekilmiştir:

"28 Şubat sürecine yönelik ortaya konulan tablo süreçte yaşanan insan hakkı ihlallerinin

yalnızca bir kısmını ortaya koymaktadır. Rapor da yer alan veriler yalnızca belirli kurumlar nezdinde elde edilmiştir. Kuşkusuz bütün kurumların verilerine ulaşıp gerçek mağduriyetlerin ortaya konulması pek olanaklı değildir. Ancak ilgili dönemde yaşanan mağduriyetlerin etkilerinin devam ettiği ifade edilebilir. Ayrıca görevlerine son verilen kişilerin özel sektörde de istihdamlarının engellenmeye çalışılması bu kişilerin yaşamlarını idame ettirmelerini olanaksız hale getirmiştir." (TİHEK, 2022, s.33).

TİHEK'in mezkûr raporu mağduriyetlere dair verilerin eksikliklerini ortaya koymak bakımından çalışmamız için ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Şöyle ki söz konusu rapor hazırlık sürecinde İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, KDK ve Diyanet İşleri Başkanlığından aşağıdaki bilgi belge ve veriler talep edilmiştir:

- Kamu görevine son verilmiş, emekliliğe sevk edilmiş, kamu görevinden çıkarılma işlemi dışında kalan disiplin cezaları verilmiş, müktesep hakları korunmaksızın unvan ve derece bakımından alt derece makam ve unvanlara ataması yapılmış, isteği olmaksızın görev yeri değiştirilmiş kamu personelinin unvan ve cinsiyet bazlı sayısal verileri,
- Görevlerine son verilmediği halde çeşitli şekillerde hak kaybına uğratıldığından, adli ve idari soruşturmalara maruz bırakıldığından bahisle idareye ya da yargıya başvuruda bulunmak suretiyle maddi ve manevi mağduriyetlerinin telafisini talep etmiş kamu görevlilerinin unvan ve cinsiyet bazlı sayıları ile

bunların gerekçelerini de içerir bilgi ve belgeler,

- İkinci maddede zikredilen kamu görevlilerinden işlemin yargı kararı ile iptal edilmesi veya idarece işlemin geri alınması suretiyle hakları iade edilmiş olanların unvan ve cinsiyet bazlı sayısal verileri,
- "5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun" ve "6495 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile kamu görevlerine iade edilmiş personeller hakkında;
- Tesis edilen işlemlerin türleri ile bunlara dayalı olarak haklarında işlem yapılanların unvan ve cinsiyet bazlı sayıları,
- Çalışmadıkları sürelerle ilişkin görevde yükselme ve unvan yoksunlukları ile ücret, sigorta primleri gibi ödenmemiş diğer hak ve menfaatlerinden herhangi biri iade edilememiş olanlar var ise bunların unvan ve cinsiyet bazlı sayıları ile bunların gerekçelerini de içerir bilgi ve belgeler,
- 6495 sayılı Kanun'un Geçici Birinci maddesiyle bazı kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kişilerin görevlerine iade edildikleri halde ilgili maddenin sonunda yer alan "...bunlara geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmaz." hükmündeki kısıtlamanın gerekçesi,
- 6495 ve 6518 sayılı kanunlarla görevlerine iade edilenlerle benzer özellikler taşıyan Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü (Günümüzde Sosyal Güvenlik

Kurumu (SGK)) tarafından 28 Şubat sürecinde ataması iptal edilmiş memurların mezkûr kanunlarla yapılan değişikliklerde hariç tutulmasının sebepleri,

- 5525 sayılı Kanun’un 1 inci maddesinde; “...emniyet hizmetleri sınıfına dahil personel ile çarşı ve mahalle bekçileri hakkında verilen meslekten çıkarma cezaları hariç olmak üzere...” hükmündeki kısıtlamanın gerekçesine yönelik bilgi ve belgeler talep edilmiştir.” (TİHEK, 2022, s.13).

Ancak raporun içeriğine bakıldığında sadece Diyanet İşleri Başkanlığından gelen resmi cevap yazısına bir yerde referansta bulunulmakta, bunun dışında diğer kurumlardan gelen bilgilere dair bir veri bulunmamaktadır. Rapordaki verilerde kaynak olarak TİHEK ve KDK’ya yapılan başvurular, “TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, Diyanet İşleri Başkanlığı, SETA, Eğitim-Bir-Sen ve HUKAD raporundan derlenmiştir. Bu durum kurumların konuyla alakalı veri eksikliğini göstermesi bakımından önemlidir.

İncelediğimiz raporların birbirini referans eden ancak sarıh bir tablo ortaya koymaktan uzak olan verileri üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Zira 28 Şubat’ın mağdur bilançosu sadece ilgililerin yaptıkları akademik çalışmaların konusu değil bilakis mağduriyetlerin giderilmesi için önemli bir

referans noktası oluşturacaktır. İncelenen çalışmalardaki rakamların bazen fazla bazen çok az olmasının nedeninin bilançonun resmi olarak paylaşılması olduğu ortadadır. Ancak ortada olan büyük rakamlar dahi (ki çoğu zaman mantık yürütülerek elde edildikleri görülse de) 28 Şubat darbesinin neden hasarın büyüklüğünü ortaya koymak bakımında göz ardı edilmemelidir.

Öte yandan 28 Şubat Darbesine dair yapılan akademik çalışmalara baktığımızda yüzün üzerinde yüksek lisans ve doktora çalışması yapıldığını görülmektedir.⁷ Bu çalışmaların büyük çoğunluğunun 28 Şubatta önemli bir manipülasyon aygıtı olarak çalışan medya üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Siyaset biliminden psikolojiye sosyolojiden gazeteciliğe değin pek çok anabilim dalından üretilen tezlerden neredeyse hiç birinde darbenin neden olduğu mağduriyetlere odaklanılmamıştır. Bu eksikliğin önemli bir nedeni de hukuk anabilim dalının konuya yakından eğilmemesi olduğu söylenebilir. Konuya dair veri sorununun yanında bir diğer sorun olarak akademinin -genel olarak hep aynı bağlamda ele aldığı- 28 Şubat darbesini hak ihlalleri ve neden olduğu zararların tazmini ile ilgili arayışlara katkı sunması gerekliliğinin bugün için dahi bir ihtiyaç olduğu gerçeğine dikkat çekmek faydalı olacaktır.

Bu bağlamda hak kayıplarının net olarak ortaya konması ve telafilerinin sağlanması için hiçbir mağduru dışarda bırakmayacak şekilde kapsamlı ve titiz bir çalışma yapılması için başvuruların yapılabileceği bir Komisyona kurulmasının zorunluluğunu göstermektedir.

7 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi 01.02.2024

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

İKİNCİ BÖLÜM

28 Şubat Sürecinin
Kamu Görevlisi Mağdurları

2. 28 Şubat Sürecinin Kamu Görevlisi Mağdurları

Bu bölümde 28 Şubat mağdurları zararının tazmin edilebilmesi için hukuki statülerine göre gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma darbenin neden olduğu tüm mağdurları kapsadığı iddiasını taşımamakla beraber böylesi bir kapsayıcılık için başlı başına çok yönlü müstakil bir çalışmanın yapılması gerekliliğinin de altını çizmek gerekir. Zira 28 Şubat sürecinde fişlenen ve bu fişlemeden zarar gören gazetecilerden ticari zarara uğratılan sermaye sahiplerine, katsayı mağduru olarak hak ettiği alanlarda eğitim alamayan gençlerden başörtülü olduğu için sağlık hizmetinden mahrum bırakılan vatandaşlara değin çok geniş bir mağdur kesimi ile karşı karşıya olduğumuz bilinmektedir. Bu geniş mağdur kesimi içerisinde çalışmamız kapsamında genel olarak odaklanılan grup kamu görevlileri ve kamu görevlisi adayları olarak dönemin yükseköğretim öğrencileridir.

2002 sonrasında siyasi iktidar kararlı bir duruşla, mağduriyetlere neden olan uygulamaları kaldırdığı gibi, mağduriyetlerin giderilmesi için çok çeşitli çalışmalar yapmıştır. Kamu görevlilerinin bir kısmı işlerine geri dönmüş, öğrencilere af çıkarılmış, okullarını bitirmeleri için fırsat verilmiştir. Ancak bu samimi ve önemli çalışmalara rağmen, mağduriyetlerin bir kısmı hâlâ sürmektedir.

İrtica adı altında fişlenmek suretiyle disiplin soruşturması geçiren, disiplin cezası alan veya disiplin kurulu kararlarıyla görevlerine son verilen ya da res'en görevlerine son ve-

rilen kamu görevlileri, katsayı mağdurları, Yüksek Askerî Şura kararlarıyla ve dönemin 2'li 3'lü kararnameleriyle TSK'den ihraç edilenler, özel sektörde başörtüsü nedeniyle işten çıkartılanlar, sözde örgüt üyeliği nedeniyle hukuksuz ceza yargılamalarına maruz bırakılanlar, kapatılan ve/veya taşınır/taşınmaz mallarına el konulan dernekler ve vakıflar gibi çok geniş bir mağdur kitlesinin bulunduğu kamuoyunca da bilinmektedir.

Mağduriyetlerin giderilmesi için öncelikle tespiti doğru yapmak, fotoğrafı düzgün çekmek önemlidir. Rapor özelinde, 28 Şubat mağduru devlet memurları ve (yükseköğretim mezunu ve öğrencisi dâhil) memur adayları, mağduriyetlerinin kaynağı olan hukuki statülerine göre birkaç grupta toplanabilir;

1. 28 Şubat döneminin kirlî atmosferinde toplumda başlatılan cadı avı sonucunda hakkında "terör örgütü üyesi olmak", "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun kapsamındaki suçları işlemek" gibi uydurma isnatlarla açılan ceza davalarında mahkûmiyeti bulunduğu gerekçesiyle devlet memurluğundan çıkartılan; kesinleşmiş mahkûmiyet nedeniyle yeniden atama hakkı bulunmayanlar,
2. Haklarında disiplin kurulu kararlarıyla devlet memurluğundan çıkarma kararı verilmiş olup 6353, 6495 ve 6552

- sayılı kanunlardan yararlanan; ancak açıkta kaldıkları sürelerle ilişkin mali hakları tazmin edilmeyenler,
3. Haklarında disiplin kurulu kararlarıyla devlet memurluğundan çıkarma kararı verilmiş olup 6353, 6495 ve 6552 sayılı kanunlardan yararlanamayanlar,
  4. Belli bir süre devlet memurluğundan sonra istifa eden/etmek zorunda kalan, ancak sonrasında yeniden atama (açıktan atama) suretiyle yeniden devlet memurluğuna atanarlardan, açıkta geçen sürelerinin çalışma süresinden sayılmayanlar, bu sürelerle ilişkin sosyal güvenlik primleri ödenmeyenler,
  5. Belli bir süre devlet memurluğundan sonra istifa eden/etmek zorunda kalan, ancak sonrasında yeniden atama (açıktan atama) hakkından faydalanamayan, ataması yapılamayanlar,
  6. Devlet memuru atanmak için aranan şartları taşıyarak yazılı/sözlü sınavda başarılı olma gibi atanma şartlarını taşımalarına rağmen ataması yapılmayanlar, göreve başlatılmayanlar,
  7. Devlet memuru olarak çalışmakta iken adaylık süresi içinde “irtica” gerekçesiyle adaylığına ve memuriyetine son verilip atama hakkı elde edemeyenler,
  8. Devlet memurluğuna atanma için gerekli şartları taşımalarına ve geçerli bir atanma başvuruları bulunmasına rağmen o dönemdeki atmosfer nedeniyle başörtüsü, fişlenmiş olma gibi gerekçelerle göreve başlanmayanlar,
  9. Üniversitelerde araştırma görevlisi, öğretim görevlisi gibi süreli istihdam edilenlerden sözleşmesi başörtüsü, irtica vb faaliyetler nedeniyle fişlenmiş olma gibi gerekçelerle yenilenmeyenler,
  10. Yükseköğrenim görmekte iken öğrenciliklerine son verilenler,
  11. Yükseköğrenim görmekte iken disiplin cezalarına bağlı olarak öğrenimlerine son vermek/ara vermek zorunda bırakılanlar,
  12. Lise mezuniyetleri sonrası başörtüsü yasağının sürmesi nedeniyle yükseköğrenimlerine başlayamayıp, yasa kalktıktan sonra başlamak durumunda kalan ve bu suretle istihdamda lise mezuniyetleri sırasında aranmayan şartlara tabi tutulanlar,
  13. Yükseköğrenimlerini başarıyla tamamlamış olmalarına rağmen, diploma veya mezuniyet belgeleri verilmeyenler, yükseköğrenim mezuniyetlerini belgeleyemeyenler,
  14. Yükseköğrenim programı mezuniyetini sonradan elde etmesine rağmen, olağan şartlar altında yaş ve KPSS şartı aranmaksızın devlet memurluğuna atanma hakkı elde edecek olan, ancak gecikme nedeniyle mezuniyet tarihi itibarıyla bu şartlara maruz bırakılanlar,
  15. Lisansüstü eğitim amacıyla yurt dışına gönderilen, ancak hakkında iddialar/fişlemeler nedeniyle geri çağrılan, lisansüstü öğrenim hakları engellenen veya yok sayılanlar,

16. Yurtdışından aldıkları yükseköğrenimleri ve yükseköğrenim mezuniyet belgeleri geçersiz sayılanlar, denkliği kabul edilmeyenler,
17. Yükseköğrenimleri sırasında disiplin, devamsızlık ve benzeri gerekçelerle öğrencilikleri sona erdirilip bu sebeple tazminat ödemek zorunda bırakılanlar,
18. Haklarında iddia/fişlemeler sebebiyle sürekli disiplin cezalarına maruz bırakılıp bu disiplin cezaları nedeniyle meslekî ve kadro/derece ilerlemeleri engellenenler, emsallerine göre geri bırakılanlar,
19. Mahkemelerce görevlerine iade edilmesi veya atanması yönünde karar verildiği halde mahkeme kararları İdarelerce uygulanmayanlar,
20. 28 Şubat ve sonrası dönemde irtica gerekçe gösterilerek kararnameler ile ordudan ihraç edilen ve bugüne kadar henüz hiçbir hakkını alamamış Subay ve Astsubaylar,
21. 28 Şubat ve sonrası dönemde YAŞ Kararları ile ordudan ihraç edilen ve haklarının bir kısmını alamamış Subay ve Astsubaylar,
22. Düzmece sağlık raporlarıyla malûl gösterilip emekliliğe sevk edilen askeri personel,
23. Mobbing niteliğindeki işlem, karar ve eylemlerle istifaya zorlanan idari ve askeri personel.

Mağdurları kategorize etmek elbette ki bir mağduriyet yarıştırması, ölçeklendirilmesi amacına matuf değildir. Mağduriyetin kategorize edilmesi yakışık almasa da mağdurların tespiti ile mağduriyetlerin giderilmesinde belirlenecek hak arama yolları ve hukukî çözüm yollarının tespiti ve hayata geçirilmesi ile hakkı teslim edil(e)memiş hiçbir mağdurun ortada kalmaması açısından elzem görünmektedir.

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hak Kayıplarının Telafisi
Amacıyla Bugüne Kadar
Atılan Adımlar

3. Hak Kayıplarının Telifisi Amacıyla Bugüne Kadar Atılan Adımlar

1000 yıl sürecek denilen 28 Şubat sürecine, halkımız gereken cevabı 2002 yılında vermiş, 28 Şubat sürecinde yaşanan ihlallerin/hak kayıplarının telifisi için birçok olumlu adım atılmıştır. Bu bölümde 28 Şubat darbesinin neden olduğu tüm mağduriyetleri gidermekten uzak olmakla beraber birçok kesimi rahatlatan, hak kayıplarını telafi eden önemli düzenlemelere ve bu düzenlemelerde eksik kalan yönler dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda öncelikle yapılmış kanunî düzenlemelere akabinde bireysel hak arama mücadeleleri neticesinde verilmiş kararlara yer verilmiştir.

3.1. 28 Şubat Mağdurlarına Dönük Yapılan Kanuni Düzenlemeler

28 Şubat mağdurlarının, mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla ilk olarak 2006 tarihli 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun çıkartılarak kamu görevlileri yönünden 23 Nisan 1999 tarihinden 14 Şubat 2005 tarihine kadar işlenmiş fiillerden dolayı verilmiş disiplin cezaları bütün sonuçları ile affedilmiştir.

Ancak 5525 sayılı Kanun'un 1 inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki, “Disiplin cezalarının affı ilgililere geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep

hakkı vermez.” ve 19/07/2006 tarihli ve 26233 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Disiplin Cezalarının Affı hakkındaki 2006/1 sayılı Genelgede ifade edilen “*Mezkur Kanununun yürürlüğe girdiği 4/7/2006 tarihinden önceki dönemler için kadro, unvan, derece, kademe, ek gösterge, zam, tazminat ve benzeri mali, intibak ve özlük haklarında herhangi bir düzeltme ve geriye dönük hiçbir ödeme yapılmayacaktır.*” hükümlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere söz konusu Kanun, disiplin kurulu kararıyla devlet memurluğundan ve kamu görevinden çıkarılmış kişiler yönünden eski görevlerine iade, kamu görevine yeniden atama imkânı sağlamadığı gibi Kanun'da açıkça “*geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep hakkı vermez*” denilmek suretiyle hak arama yoluna başvurma hakkı da bu yöndeki taleplerin kanun hükmüyle önüne geçilmesi suretiyle daha baştan kapatılmıştır.

Öncelikle bir hukuki gerçeğin altını çizmek gerekmektedir; 28 Şubat mağdurlarının yeniden memuriyete dönüşlerini sağlayan ve sosyal güvenlik kayıplarını gideren düzenlemelerin kaynağı olan 5525 sayılı Kanun bir “disiplin affı” niteliğindedir. Yani devlet, disiplin kurulu kararlarıyla ihraç edilme işlemlerini hukuka aykırı görmemekte; sadece bu kararların sonuçları yönünden bir af düzenlemesi yapmaktadır. Haliyle disiplin kurulu

kararları başta olmak üzere 28 Şubat dönemi kararlarının hukuka aykırı olduğu devletçe kabul edilmiş değıldir. Bu hukuki temel, mağduriyetlerin giderilmesi noktasındaki hukuki adımları sınırlamaktadır.

Buna rağmen bu kanunun yürürlüğe girdiğı tarihten itibaren 28 Şubat döneminde disiplin kurulu kararıyla devlet memurluğundan çıkarılmış çok sayıdaki kamu görevlisi, haklarında verilmiş disiplin cezaları ortadan kalkmış olduğu için yeniden atama suretiyle yeniden devlet memurluğuna atanabilmiştir.

17/4/2008 tarihli ve 5754 sayılı Kanun’un 68 inci maddesiyle 5510 sayılı Kanun’a eklenen geçici 4 üncü maddeyle personel mevzuatına göre almış oldukları disiplin cezası sonucu 23/4/1999 tarihi ile 14/2/2005 tarihleri arasında memuriyetleri sona erenlerden, 22/6/2006 tarihli ve 5525 sayılı Kanun uyarınca haklarında verilmiş disiplin cezaları bütün sonuçları ile ortadan kaldırılanların, görevlerinden ayrıldıkları tarih ile göreve başladıkları tarih arasındaki prim veya kesenek ödenmemiş süreleri, istekleri halinde, görevlerinden ayrıldıkları derece ve kademelerine prim veya kesenek ödenmemiş veya borçlanmak istedikleri sürenin her üç yılına bir derece ve her yılına bir kademe verilmek ve öğrenim durumları itibarıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 36 ncı maddesindeki yükselebilecekleri dereceleri geçmemek üzere tespit edilecek derece, kademe ve ek göstergeleri ile emekli keseneğine esas aylığın hesabına ait tüm unsurların toplamının müracaat tarihinde yürürlükte olan katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarlar esas alınarak, yine o tarihteki kesenek ve karşılık oranları borçlandırılmak suretiyle hizmetten sayıl-

ması hüküm altına alınmıştır.

04/07/2012 tarihli 6353 sayılı Kanun’un 40 ıncı maddesiyle 5510 sayılı Kanun’a eklenen geçici 44 üncü maddeyle 23/4/1999 ile 14/2/2005 tarihleri arasında tabi oldukları personel mevzuatına göre almış oldukları disiplin cezası sonucu memuriyetleri sona erip, 22/6/2006 tarihli ve 5525 sayılı Kanun uyarınca haklarında verilmiş disiplin cezaları bütün sonuçları ile ortadan kaldırılanların bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren 3 ay içinde Kuruma müracaat etmeleri halinde ve yaş haddine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla; memuriyetlerinin sona erdiği tarih ile 22/6/2006 tarihi arasındaki dönem içinde uzun vadeli sigorta kollarına tabi olarak sigorta primi ödenmemiş veya emekli keseneğı yatırılmamış sürelerine ilişkin kesenek ve kurum karşılığı toplamları, görevden ayrıldıkları tarihteki derece ve kademelerine hizmet olarak sayılacak sürenin her üç yılına bir derece ve her yılına bir kademe verilmek ve öğrenim durumları itibarıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 36 ncı maddesindeki yükselebilecekleri dereceleri geçmemek üzere tespit edilecek derece ve kademeleriyle başvuru tarihinde uygulanmakta olan katsayılar esas alınarak belirlenecek emekli keseneğine esas aylık tutarları üzerinden Kurum tarafından hesaplanarak halen çalıştıkları veya kamu görevlisi olarak en son çalışmış oldukları kamu idarelerine bildirilerek söz konusu tutarların bu idareler tarafından üç ay içerisinde Kuruma defaten ödenmesi düzenlenmiştir.

12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun’un 41 inci maddesiyle 5510 sayılı Kanun’a eklenen geçici 51 inci maddeyle de geçici 44

üncü madde kapsamında bulunanlardan öngörülen süre içinde başvuru hakkını kullanmamış olanların, 31/12/2013 tarihine kadar Kuruma başvurmaları hâlinde, geçici 44 üncü madde hükümlerinden yararlandırılmaları sağlanmıştır. Yine aynı maddeyle 28/2/1997 ile 23/4/1999 tarihleri arasında tabi oldukları personel mevzuatına göre almış oldukları disiplin cezası sonucu memuriyetleri sona erip, 8/8/1999 tarihli ve 4455 sayılı Kanun uyarınca haklarında verilmiş disiplin cezaları bütün sonuçları ile ortadan kaldırılanlar hakkında da geçici 44 üncü madde hükmünün uygulanmasına imkânı getirilmiştir.

10/9/2014 tarihli 6552 sayılı Kanun’un 60 ıncı maddesiyle 5510 sayılı Kanun’a eklenen geçici 56 ncı maddeyle de geçici 44 üncü veya geçici 51 inci madde kapsamında bulunanlardan öngörülen süre içinde başvuru hakkını kullanmamış olanların geçici 44 üncü madde hükümlerinden yararlandırılması imkânı getirilmiştir.

Yine aynı maddeyle 5510 sayılı Kanun’un geçici 4 üncü maddesinin on yedinci fıkrası uyarınca borçlandırılarak borcun tamamını veya bir kısmını ödeyenlerin ödemiş oldukları tutarların iadesini istemeleri hâlinde (geçici 44 üncü madde kapsamında hesaplanan emeklilik keseneği ve kurum karşılığı tutarlarının SGK’na defaten ödenmesiyle) daha önce yatırmış oldukları tutarların kamu idaresince yatırılan kısmının kendilerine faizsiz olarak iade edilmesi sağlanmıştır.

Geçici 4 üncü maddenin on yedinci fıkrası, geçici 44 üncü madde, geçici 51 inci madde ve geçici 56 ncı madde kapsamında borçlandırılmak suretiyle hizmet olarak ali-

nan süreler ile söz konusu maddeler kapsamında belirtilen sürelerde diğer sigortalılık statülerine tabi olarak uzun vadeli sigorta kollarına prim ödenen sürelerin tamamının memuriyette geçmiş kabul edilerek kazanılmış hak aylıklarının tespitinde değerlendirilmesi sağlanmıştır.

17/04/2015 tarihli ve 29329 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği’nin geçici 1 inci maddesiyle de öğretmen olarak görev yapmakta iken 23/4/1999 ile 14/2/2005 tarihleri arasında almış oldukları disiplin cezası sonucu öğretmenlikleri sona erip, 22/6/2006 tarihli ve 5525 sayılı Kanun uyarınca haklarında verilmiş disiplin cezalarının bütün sonuçları ile ortadan kaldırılmasına bağlı olarak öğretmenliğe döndürülenler ile aynı tarihler arasında istifa sonucu görevinden ayrılanlardan yeniden öğretmenliğe atanarlara görevlerinden ayrıldıkları tarih ile öğretmenliğe döndürüldükleri tarih arasında geçen süreler bakımından, atandıkları eğitim kurumu için bu Yönetmelikte öngörülen hizmet puanı verilmiştir.

Ayrıca, 6191 sayılı Kanun’un 10 uncu maddesinin yedinci fıkrası ile 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu’na eklenen geçici 32 inci madde vasıtasıyla, yargı denetimine kapalı idari işlemler veya Yüksek Askeri Şura kararlarıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişiği kesilenlere, araştırmacı kadrosuna atanma, görevine son verilme tarihi ile göreve dönme tarihi arasında geçen sürenin kurumda çalışmış gibi kabul edilmesi, kademe ve derecelerinin emsallerine göre hesaplanarak aylıklarının buna göre ödenmesi, çalışılmamış olan döneme ilişkin

sigorta primlerinin ve emeklilik keseneklerini ve bunların kurum karşılıklarının kurumlarınca ödenmesi, emekli aylıklarının ve emekli ikramiyelerinin buna göre hesaplanması, vefat etmiş olanların hak sahiplerine ödenecek aylıkların buna göre hesaplanması, diğer sosyal haklardan yararlanma, silah ruhsatı ve pasaport gibi haklardan yararlanma gibi oldukça ayrıntılı haklar tanınmıştır.

3.2. 28 Şubat Mağdurlarının Bireysel Hak Arama Mücadeleleri Neticesinde Verilmiş Kararlar

28 Şubat mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla yapılmış kanunî düzenlemelerin yanında hak ihlallerinin tespit ve iadesine yönelik bireysel hak arama mücadeleleri neticesinde verilmiş kararlar da bulunmaktadır. 2019 tarihi itibarı ile Kamu Denetçiliği Kurumuna 28 Şubat döneminde yaşanan hak ihlallerine dair 295 şikâyet başvurusu yapılmış; bu başvuruların sonucunda idarelere 157 tavsiye ya da kısmen tavsiye kararları verilmiştir. Alınan bu kararlarda bireysel başvurunun yapıldığı iki önemli kurum olarak KDK ve TİHEK öne çıkmaktadır. Aşağıda bu iki kurumun verdiği tavsiye kararlardan bir seçki sunulmuştur.

Başvurucunun 28 Şubat sürecinde sınavı kazanmasına rağmen göreve başlatılmaması nedeniyle çalışmadığı sürelerle ilişkin özlük haklarının verilmesi talebine ilişkin Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 13/12/2018 karar tarihli ve 2018/15438 Başvuru No.lu kararında, “28 Şubat sürecinde yaşananlar nedeniyle görevlerine son verilenlerden çıkarılan kanunlar uyarınca görevlerine iade edilenler ile yapılan sınavları kazanmakla

birlikte atamalarının iptali nedeniyle görevlerine başlatılmayanlardan görevine iade edilenler için de gerekli düzenlemelerin yapılması suretiyle benzer haklarının geriye yönelik olarak verilmesinin hakkaniyet ve eşitlik açısından gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.” gerekçesine yer verilerek bu yönde tavsiye kararında bulunulmuştur.

Başvuru sahiplerinin 28 Şubat sürecinde görevlerine son verilmesi nedeniyle çalışmadıkları sürelerle ilişkin özlük haklarının verilmesi taleplerine ilişkin Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 04/05/2018 karar tarihli ve 2018/2456 Başvuru No.lu; 04/05/2018 karar tarihli ve 2018/7945 Başvuru No.lu; 11/05/2018 karar tarihli ve 2017/403 Başvuru No.lu; 16/05/2019 karar tarihli ve 2019/7723 Başvuru No.lu kararlarında da aynı gerekçelerle tavsiye kararları verilmiştir.

Söz konusu kararlarda;

- Anayasa'da yer almayan veya açıkça düzenlenmeyen konulara ilişkin düzenleme yapma yetkisinin yasama organına ait olduğu,
- Bu açıdan, yasama organının bir alanı düzenleme yetkisinin genel ve asli bir yetki olduğu,
- Yasama organının düzenleme yetkisinin genel olması, kanuni düzenleme yaparken konu bakımından bir sınırı olmadığını ve Anayasa'ya aykırı olmak koşuluyla kanunla her konuda ve dilediği ölçüde ayrıntılı düzenleme yapabileceği,
- Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu birçok kararında da bu konuya temas etmiş, yasama yetkisinin asli bir

yetki olması dolayısıyla yasama organının dilediği alanda düzenleme yapma konusunda takdir yetkisine sahip olduğunu belirttiği; kanun koyucu tarafından idarenin nasıl işlem tesis edeceğinin sınırları önceden bir hukuk kuralıyla kesin olarak belirlenmişse, idareye belli bir yönde hareket etme hususunda bir tercih tanınmamışsa veya idareye belli bir tasarrufta bulunması kesin olarak emredilmişse bağlı yetkinin söz konusu olduğu,

- İdarenin bağlı yetki içinde tesis ettiği işlemlerde, sebep ve konu unsuru açısından takdir yetkisinin söz konusu olmadığı,
- İdarenin bağlı yetki durumunda her türlü eylem ve işlemlerinde kanun hükümlerine uygun davranmak, kanunun öngördüğü sebebi tespit ettiğinde yine kanunun öngördüğü işlemi yapmak ve kanunun belirlediği sınırları aşmamak zorunda olup, idarenin kanunla yapılan düzenlemelere aykırı işlem tesis etmesinin mümkün olmadığı,
- Memurların her türlü özlük haklarının kanunla düzenlenmesi gerektiği yönündeki Anayasa hükmü ve idarenin yasama organı tarafından kanunla verilmemiş bir yetkiyi kullanmasının söz konusu olamayacağı veya kanunda öngörülen sınırların dışına çıkarak kanuna aykırı hareket edemeyeceği,

ifade edilmiştir.

Sınav sonucunda devlet memurluğuna atanmaya hak kazananlardan, soruşturma başlatılmadan önce ataması yapıp göreve

başlayanların bir kısmının müfettiş raporları sonucunda görevlerine son verildiği, bir kısmının ise söz konusu sınavlarla ilgili soruşturma açılması nedeniyle atamalarının bekletildiği ve yine müfettiş raporlarına dayanılarak atamalarının iptal edildiği; ancak bu kişilerin kanun koyucu tarafından 28 Şubat döneminin hukuksuz uygulamalarının birer mağduru olarak değerlendirilerek 2013 yılında yürürlüğe giren 6495 sayılı Kanun ile 2014 yılında yürürlüğe giren 6518 sayılı Kanun uyarınca memuriyete iadelerinin sağlandığı; aynı şekilde, YAŞ Kararları sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilişkisi kesilen askerlerin 2011 yılında yürürlüğe giren 6191 sayılı Kanun ile emsalleri ile aynı mali ve özlük haklarına sahip olacak şekilde kamu kurumlarına araştırmacı kadrosu ile atanma imkânı getirildiği ve ayrıntıları söz konusu kanunda yer alan çeşitli haklar tanıdığı; bununla beraber, memuriyetlerine disiplin soruşturması sonucu son verilen vatandaşlarımızın da 4455 ve 5525 sayılı af kanun ile memuriyetlerine iade edildiği ve 5510 sayılı Kanun'a eklenen Geçici 44 ve Geçici 51 inci maddeleri ile kurum karşılıklarının ve emekli keseneklerinin ilgili kurumları tarafından ödenmesi imkânı tanıdığı; diğer bir ifadeyle, kanun koyucu tarafından benzer hukuksuz uygulamaların mağdurları olarak görülen bu kişilerin memuriyete dönüşleri sağlandığı, ancak eski silahlı kuvvetler mensuplarına çok ayrıntılı mali ve sosyal haklar tanıdığı, disiplin affı kanunu ile göreve iadesi sağlananlara ise sosyal güvenlik sistemine yönelik imkân sunulduğu belirtilmiştir.

28 Şubat dönemi uygulamalarından muzdarip mağdurların mali ve sosyal haklarına

ilişkin olarak ise, herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği; bu kapsamda, yasa koyucu tarafından da benzer sürecin mağduru olarak görülen bu kişilerin her birine benzer nitelikte haklar tanınması hakkaniyet gereği olduğu hususu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, görevine son verilenlerden 6495 sayılı Kanun’un geçici 1 inci maddesi çerçevesinde görevine dönenlere de, sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri gereğince, yeni bir yasal düzenlemeyle, geçmişe dönük olarak aynı hakların verilmesini (sigorta primi ve emekli ödeneklerinin kurumlarınca ödenmesini, bu dönemde çalışmış sayılarak kademe ve dereceleri yönünden intibaklarının yapılmasını, diğer sosyal ve özlük haklarının iadesini) teminen gerekli kanun tasarısı çalışmalarının yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumu’nun 11/05/2018 karar tarihli ve 2017/403 Başvuru No.lu kararındaki “...darbecilikle mücadelenin gerçek bir yüzleşme sağlayarak başarılı bir şekilde yapılabilmesi için mağduriyetlerin makul ölçülerde giderilebilmesi gerekir. Başvuranların da belirttiği şekilde, Devlet başvuranın mağduriyetlerinin giderilmesi için eğitim ve kamu hizmetine girme haklarında iyileştirmeler yapmıştır. Ancak mağduriyetler devam ediyor ise, bunların giderilmesi yönünde gerekli girişimlerde bulunmak Devletin görevidir.” tespiti de mağduriyetlerin kabulü ile buna dair devletin sorumluluğunu yapılan vurgu açısından ayrıca önemlidir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’na (TİHEK) yapılan, 28 Şubat sürecinde görevine son verilen başvuranın işe iade edilmesine rağmen özlük haklarının verilmediği iddiasıyla konu hakkında yasal düzenleme

yapılması talebine dair başvuruya ilişkin 10/03/2022 tarihli ve 2022/160 sayılı Kararı ile bir diğer başvuranın 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Bazı Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun’la silahlı kuvvetlerden ve memurluktan atılanların hakları iade edilirken emniyet personelinin kapsam dışı bırakılması nedeniyle 28 Şubat döneminde son verilen görevine iade edilmediği iddiasıyla konu hakkında yasal düzenleme yapılması talebine dair başvuruya ilişkin 23/06/2022 karar tarihli 2022/411 sayılı Karar’ında, “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun 17 nci maddesinde, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemlerin başvuru konusu olamayacağı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te ise, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemlerin Kurumun görev alanına girmeyeceği” gerekçesiyle başvuruların kabul edilmezliği kararı verilmiştir.

Ancak söz konusu kararlarda da ifade edildiği üzere TİHEK tarafından bireysel başvurulardan hareketle yapılan resen inceleme neticesinde “İnsan Hakları Bağlamında 28 Şubat Darbesi” başlıklı rapor hazırlanmış; söz konusu raporun “28 Şubat Döneminde Görevlerine Son Verilip Daha Sonra Görevlerine İade Edilen Ancak Çalışmadıkları Dönemlere İlişkin Özlük Hakları Ödenmeyen Kişilerin Yaşamış Olduğu Mağduriyetler” başlığı altında başvuru konusuna ilişkin detaylı değerlendirmeler yapılmış; “Sonuç ve Tavsiyeler” başlığı altında ise; “disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe sari olacak şekilde giderilmesi, geriye dönük hak kayıplarının giderilmesini engelleyen istisnai uygulamalardan kaynaklı ihlallerin giderilmesi için yasal

düzenleme yapılması; kamu görevlilerinin kamu görevinden çıkarıldıkları tarih ile kamu görevine yeniden atandıkları veya emeklilik hakkını elde ettikleri tarih arasında, kadro unvanları itibarıyla ödenmesi gereken maaş, ücret, ek ödeme, özel hizmet tazminatı, ilave tazminat vb. adlar altındaki mali haklarının ödenmesi, kamu görevinden çıkarılma/istifaya zorlanma ile kamu görevine iadenin sağlandığı güne kadar olan sürenin emeklilik süresinin hesabında dikkate alınması, disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe sari olacak şekilde giderilmesi ve KDK tarafından konuya ilişkin olarak verilen tavsiye kararlarının hayata geçirilmesi için ilgili Kurumların ivedilikle karar alarak uygulamaya geçirmesi" yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Söz konusu kararlar, "disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe sari olacak şekilde giderilmesi" özelinde giderilmemiş mağduriyetlerin varlığının kabulü ile devlerin bu yöndeki pozitif yükümlülüğünü vurgulamaktadır.

3.3. Yapılan Düzenlemelerin Eksik Kalan Yönleri

Yapılan bu olumlu iyileştirmelere rağmen mağduriyetlerin tüm sonuçlarıyla giderilmesi konusunda bugün gelinen aşamada bile atılması gereken bazı önemli ve öncelikli adımlar bulunmaktadır.

28 Şubat sürecinde memuriyetten ihraç edilenlerin, görevlerine son verilen tarih ile tekrar atandıkları veya disiplin cezalarının affa uğradığı tarihe kadarki dönem için mali haklarının karşılığı olarak kendilerine tazminat ödemesi yapılmamaktadır. Aynı husus başörtüsü vb gerekçelere dayalı olarak uğradıkları baskı, mobbing, soruşturma

vb sebeplerle istifa etmek zorunda bırakılan memurlar için de geçerli olmalıdır.

İstifaya zorlanan memurların da aynı nedenden mağdur oldukları gerçeğinden hareket ederek bu kişiler yönünden açıkta geçen sürelerle ait sigorta primlerinin kurumlarınca ödenmesi sağlanabilmiş değildir.

Söz konusu dönemde haklarını aramak için maruz kaldıkları hukuka ve kanuna alenen aykırı uygulamaları yargı mercilerine taşıyan kamu çalışanları, yaşadıkları sıkıntılara ek olarak bir de idari ve adli yargı organlarında taraflı kararlarla karşılaşmışlardır. Adil yargılama ve hak aramanın merkezi olan mahkemelerin brifinglerle şekillenmesi neticesinde yaşadıkları onca hukuksuzluğa rağmen aleyhlerinde gelen kararlarla mağdurlar yeni bir travma daha yaşamışlardır. Aynı şekilde (yasal dayanağı olmaksızın çıkartılan ve kamu görevlilerine yönelik hukuka aykırı işlemlerin gerekçesi yapılan Kamu Kurum Ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmeliğin yürürlükte olduğu) 1982-2014 tarihleri arasında kamu kurum ve kuruluşlarının Yüksek Disiplin Kurullarının irtica, başörtüsü, kılık-kıyafet vb nedenlerle verdikleri meslekten çıkarma, memurluktan çıkarma gibi disiplin cezalarına yönelik yeniden görüşülme imkânı bulunmamaktadır.

Dönemin mağdur ettiği diğer bir kesim ise üniversite öğrencileridir. Başörtülü oldukları için eğitim hakları ellerinden alınan ve öğrenimlerine ara vermek zorunda kalan bu kesim daha sonra müteaddit defa çıkarılan öğrenci aflarından yararlanarak aradan geçen yaklaşık 15-16 yıl sonra okullarından mezun olmuşlardır. Ancak bu mağdurların

birçoğu mezun olduğu dönemde sınavsız olarak memuriyete atanıp görevlerine başlayacak iken bugün KPSS'ye girip ataması için gerekli puanı almak mecburiyetindedir. Şu an 35-40 yaşlarında olan bu kişilerin evli ve çocuk sahibi olduğu ve aradan geçen yıllar boyunca alanlarından uzak kaldıklarını düşünenecek olursak yeni mezunlarla rekabet etmelerinin zorluğu ve atamalarının neredeyse imkânsızlığı apaçık ortadadır.

Bu nedenle 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve bu kanuna atıf yapan Yüksek Öğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği hükümlerine göre aldıkları disiplin cezaları nedeniyle yükseköğretim kurumlarından ilişkisi kesilip, anılan kanunun muhtelif geçici maddelerde öngörülen öğrenci affına ilişkin hükümlerinden yararlanmak suretiyle önlisans veya lisans öğrenimini söz konusu maddelerde öngörülen şartlar dâhilinde bitirmiş olanlar için, kamu görevlerine giriş için ilgili mevzuatında öngörülen KPSS şartı aranmamalıdır.

Öte yandan 28 Şubat döneminin kirli atmosferinde toplumda başlatılan cadı avı sonucunda pek çok kamu görevlisi hakkında “terör örgütü üyesi olmak”, “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun kapsamındaki suçları işlemek” gibi uydurma isnatlarla ceza davaları açıldı ve pek çok kişi söz konusu davalarda hakkında herhangi bir mahkûmiyet kararı çıkması beklenmeksizin disiplin kurulu kararları neticesi devlet memurluğundan çıkartılmış bulunmaktadır.

Yargılama süreci sonrasında bazı memurlar hakkında beraat kararı verilirken bazıları hakkında da 2000 yılında çıkartılan 4616 sayılı Şartlı Salıverme, Dava ve Cezaların Ertelen-

mesi Kanunu kapsamında hiçbir mahkûmiyet kararı verilmedi. Buna rağmen bu kişiler halen devlet memurluğuna dönebilmiş değiller. Zira disiplin cezalarının affına ilişkin 1999 ve 2006 yıllarında çıkartılan 4455 ve 5525 sayılı kanunlar, Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar nedeniyle verilen disiplin cezalarını kapsam dışı bıraktığı için bu kişiler disiplin affından faydalanamadılar.

Aynı şekilde 2013 yılında çıkartılan 6495 sayılı Kanun'la disiplin affına uğramış olanlara yeniden memuriyete dönüş hakkı getiren düzenleme, disiplin affına uğramış olanları kapsadığından bu kişiler haktan da mahrum bırakıldılar.

28 Şubat sürecinin hukuka ve kanuna aykırı uygulamaları nedeniyle mağdur olan başta kamu görevlisi olmak üzere çok sayıda kişinin mağduriyetleri halen giderilmeyi beklemektedir. 28 Şubat sürecinde gerek kılık kıyafetleri gerekse tutum ve inançları nedeniyle pek çok devlet memuru hakkında 657 sayılı Kanun'un 125/E-a maddesinde tanımlı “*İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak*” ya da başörtüsü gibi nedenlerle sürekli almış oldukları disiplin cezalarından hareketle disiplin cezası gerektirir fiillerin işlenmesinde ısrarcı olduğu iddiasıyla 125/E-g maddesinde tanımlı “*Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak*” fiilini işledikleri gerekçesiyle devlet memurluğundan çıkarılma cezası verilmiş idi.

2005 yılında çıkartılan 5525 sayılı Kanun’la getirilen disiplin affı sayesinde, bu türden disiplin cezaları bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkmış olsa da 5525 sayılı Kanun’un bir disiplin affı kanunu olduğu, bu itibarla devlet memurluğundan çıkarılma cezasıyla memuriyetine son verilen memurlar hakkında başkaca bir işleme gerek kalmaksızın devlet memurluğuna dönüş imkânı tanımadığı açıktır. Bu kişiler ancak açıktan atama yoluyla tekrar memur olabilme hakkını elde etseler de gerek eski görevlerine geri dönmeleri gerekse memurluktan ayrı kaldıkları zaman zarfı için kademe ve derece ilerlemesi alamadıkları, memuriyetten ayrı bırakıldıkları dönemlerdeki mali haklarının telafisi noktasında hiçbir tazminat ödemesi alamadıkları bilinen bir gerçektir.

5525 sayılı Kanun’a bağlı olarak disiplin cezaları bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkan memurlara ve adaylık sürecinde kılık-kıyafet nedeniyle adaylıkları sona erdirilenlere 6495 sayılı Kanun’la tekrar memuriyete dönüş hakkı getirilmiş olsa da istifa etmek zorunda bırakılan memurların geri dönüşleri idarelerin takdirlerine bırakılmış bulunmaktadır. Yine memurluklarına son verildikten sonra (o dönemde) SSK veya Bağ-Kur sigortalısı olarak çalışarak emekli aylığı almaya başlamakla sosyal güvenlik mevzuatı yönünden emekli sayılanlar memurların geri dönüşleri 5335 sayılı Kanun’a göre mümkün değildir.

6353 sayılı Kanun, memuriyetlerine son verildiği tarih ile 2006 yılına kadarki dönem için sosyal güvenlik primlerinin kurumlarına karşılanmasına imkân verse de bu dönem

zarfında görevden atılan memurların isteğe bağlı prim ödemelerinin, çalışmaya bağlı sosyal güvenlik primlerinin veya borçlanma suretiyle ödedikleri primlerin iadesi noktasında hiçbir düzenleme mevcut değildir. Aynı şekilde, memuriyetlerine son verilen tarih ile tekrar atandıkları ya da disiplin cezalarının affa uğradığı tarihe kadarki dönem için mali haklarının karşılığı olarak herhangi bir tazminat ödemesi bugün için mümkün bulunmamaktadır.

Mağduriyetin bir diğer boyutu sözde irticai örgüt üyesi olmaktan dönemin DGM ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanan ve bu yargılamaları sebebiyle kesinleşmiş bir mahkûmiyeti bulunmamasına rağmen memurluktan atılanların geri dönüşlerinin halen sağlanamamış olmasıdır. Sorunun kaynağı bu kişilerin disiplin affı kapsamına alınmalarının yanında 2008 yılında devlet memurluğuna alınacaklarda aranacak genel ve özel şartları düzenleyen 657 sayılı Kanun’un 48 inci maddesinde yapılan düzenlemedir.

Devlet memurluğuna alınacaklarda aranacak genel ve özel şartları düzenleyen 657 sayılı Kanun’un 48 inci maddesinin A/5 bendinde 2008 yılında 5278 sayılı Kanun’la getirilen değişiklikle memur olarak atanmak için “Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; *kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık*

suçlarından mahkûm olmamak” şartı aranmaktadır.⁸

Yine 657 sayılı Kanun’un 125/E-g maddesinde ise “Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak” fiilinin, devlet memurluğundan çıkarma cezası ile tecziyesi öngörülmüştür.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma” başlıklı 53 üncü maddesinin ikinci fıkrasında ise; “Kişi, işlenmiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanincaya kadar bu hakları kullanamaz.” hükümleri yer almaktadır.

Bu hükme göre sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden yoksun bırakılma, sadece kişinin işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanincaya kadar geçerli olacağı ifade edilmesine ve hatta cezanın infazını müteakip ceza mahkemelerince memnu hakların iadesi kararı verilmesine rağmen kişi memuriyet görevine geri dönememektedir.

Bu anlamda 657 sayılı Kanun’un 48/A-5 maddesinde sayılan suçlardan ötürü hapis cezası alan kişiler hakkında, hapis cezasının yanında bir de “ömür boyu kamu görevine girmekten yasaklılık” gibi ikinci bir ceza verilmektedir.

23.01.2008 tarihli ve 5278 sayılı Kanun’la

657 sayılı Kanun’un 48 inci maddesinin (5) no.lu alt bendine eklenen “Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile” şeklindeki hükümlerle, bu alt bentte tek tek sayılan suçlardan mahkûm olanların infazlarının ve hak mahrumiyetlerinin tamamlanmasından sonra memuriyete ve kamu görevine atanmaları imkânı ortan kaldırılmıştır. 5237 sayılı Kanun’da yasaklanmış hakların geri verilmesi müessesesi de öngörülmendiğinden kamu görevlileri açısından daha ağır bir durum ortaya çıkarılmış; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla hapis cezasına ya da bu alt bentte tek tek sayılan suçlardan mahkûm olanların infazından ve hak mahrumiyetine ilişkin sürenin tamamlanmasından sonra kamu görevine ya da memuriyete alınmaları, memur iseler memuriyetlerini devam ettirmeleri kesin olarak engellenmiştir.

Bu itibarla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda gerçekleştirilmesi düşünülen değişiklik kapsamında 657 sayılı Kanun 48 inci maddesinin (A) bendini (5) no.lu alt bendinin 5237 sayılı Kanun’un 53 üncü maddesiyle uyumlu hale getirilmesi; bu amaçla madde metnindeki “Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile” ibaresinin kaldırılması gerekmektedir.⁹

8 RG: 8/2/2008 - 26781; Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; Kanun No. 5728; Kabul Tarihi: 23/1/2008

...Madde 317- 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (5) numaralı alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“5. Türk Ceza Kanunu’nun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, millî savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak.”

9 Maddenin 2008 değişikliğinden önceki hali şu şekildedir: “Taksirli suçlar ve aşağıda sayılan suçlar dışında tecil edilmiş hükümler hariç olmak üzere, ağır hapis veyahut 6 aydan fazla hapis veyahut affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamak.”

YAŞ mağduru söz konusu subay ve astsubayların, TSK'daki görevlerine geri dönüşlerine izin verilmemiş; TSK'dan ilişkilerinin kesildiği tarih ile kanunun çıktığı tarih arasında emsallerine ödenen maaş ve özlük hakları ödenmemiş; emsallerinin yararlandığı OYAK imkânlarından yararlandırılmamış; kamuda çalışmaya devam edenlere Araştırmacı(6191) kadrosu dışında mesleklerini (Tabip, Hâkim, Savcı, Mühendis, Öğretim üyesi, Pilot vs.) icra ederek kanun hükümlerinden faydalanabilecek şekilde çalışma imkânı verilmemiş; akademisyen konumunda olan mağdurlardan müracaatları kabul edilenler Araştırmacı kadrosu dışında bir seçenek tanınmadığından, mevcut konumlarını kaybetmemek için kanun hükümlerinden yararlanamamıştır.

Diğer taraftan, sözde yargıya açık idari işlemlerle (dönemim 2'li ve 3'lü kararnameleri ile) re'sen emekli edilmek suretiyle aynı mağduriyete uğradığı halde, hukuk dışı mobbing tarzı şeklen hukukilik kılıfına uyduurulmuş yöntemlerle gerçekleştirilen işlemlere muhatap olanlar 6191 sayılı Kanun'un kapsamı dışında kalmışlar ve bu güne kadar hiçbir hak alamamışlardır. 28 Şubat'ın asker mağdurları da bu suretle kendi içinde farklı kategorilerde değerlendirilmeli ve bu doğrultuda çözüm üretilmelidir.

Aynı doğrultuda 6191 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesinin yedinci fıkrası ile 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun Geçici 32 nci maddesi, yargı denetimine kapalı idari işlemler veya YAŞ Kararlarıyla TSK ile ilişkili kesilenleri kapsamakta olup, yargıya açık işlemlerle (ikili, üçlü kararnamelerle)

hakkında ayırma işlemi uygulananlar, kanun kapsamının dışında bulunmaktadır. Bu bağlamda Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından 28 Şubat mağduru askerlerin yaptığı başvurular “*Sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri, aynı sürecin mağduru olanların mağduriyetlerinin tespit edilmesini ve giderilmesini gerektirmektedir.*” gerekçesinden hareketle kabul etmiştir. Ayrıca 6191 Sayılı Kanun ile atanmış askerler askeri kimliklerini geri alamamış, sivil olarak atamaları gerçekleştirilmiştir. Bu da 28 Şubat askeri darbesinin neden olduğu mağduriyetlerin çıkarılan 6191 sayılı Kanun'arağmen hakkaniyetli olarak giderilmediğini göstermektedir.

Yine 1982 yılında çıkarılan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik” ile getirilen kısıtlamalar ve 1983 yılında yapılan yasal düzenlemelerle imam hatip liselerinde ve üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı, gerekse 1987 ve 1989 yılında yapılan yasal düzenlemelerle üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı, mağduriyetin başlangıcının 28 Şubat 1997 olmadığını göstermektedir. 1982 yılında çıkarılan Kamu Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik madde 5 hükmünde yer alan “baş daima açık” ibaresinin 28 Şubat darbesinin zeminini oluşturduğu, bu nedenle yaşanan mağduriyetin giderilmesi için yapılacak düzenlemelerin 1982 yılından itibaren 2014 yılında başörtüsü yasağının kalktığı tarihe kadar geçen süreyi kapsamaması gerektiği dikkate alınmalıdır.

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hukuk Sistemimizde
Devletin Ürettiği
Mağduriyetleri Tazmin
Zorunluluğu ve Tazmine
İlişkin Hukukî Düzenlemeler

4. Hukuk Sistemimizde Devletin Ürettiği Mağduriyetleri Tazmin Zorunluluğu ve Tazmine İlişkin Hukukî Düzenlemeler

İdarenin sorumluluğuna ilişkin ilk Anayasal kaynak olma niteliği taşıyan 1961 Anayasası'nın 114 üncü maddesinin son fıkrasında yer alan “idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.” hükmü, 1982 Anayasası'nın “Yargı Yolu” başlığını taşıyan 125 inci maddesinin son fıkrasında aynı şekilde yer almıştır.

1982 Anayasası, 40 ıncı maddesindeki “Kişinin, resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.” ve 125 inci maddesinin son fıkrasındaki, “İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.” hükümleriyle, idarenin mali sorumluluğunun varlığını bireyler nezdinde güvence altına almıştır.

1982 Anayasası'nın 125 inci maddesinin son fıkrasının bir usul hükmü olmadığı açıktır. Bir başka deyişle, anılan fıkra maddi bir kural ihtiva etmektedir. Ancak idarenin verdiği zararlardan sorumlu olduğunu amir bu kuralda, sorumluluğun sebepleri, hukuki kaynak ve kriteri, temeli ve neye dayanacağı gösterilmemekte, bu konuda bir açıklık bulunmamaktadır. Anayasa'nın 125 inci maddesi Danıştay içtihatlarında da farklı uygulamalara konu olmuştur. Yüksek Mahkeme,

Anayasa'nın bu maddesini bazı kararlarında idarenin “hizmet kusuru”na dayanan sorumluluğuna, bazı kararlarında ise kusursuz sorumluluğuna dayanak olarak kullanmaktadır.

İdarenin sorumluluğu ilkesinin asli dayanağı hukuk devleti ilkesidir. Zira hukuk devleti ilkesi, idarenin işlem ve eylemlerinde hukuka uygun hareket etmesini, hukuka aykırı eylemlerden ise kaçınmasını içermektedir. Zira hukuk devleti ilkesi gereği idare, hukuka aykırı işlem ve eylemlerinden doğan zararları gidermekle yükümlüdür (Budak, 2022, s.142). İdarenin tazmin yükümlülüğü hem kusura dayalı sorumluluk hem de kusursuz sorumluluk hallerini kapsamaktadır. İdarenin kusursuz sorumluluğu ve bu sorumluluktan doğan tazmin yükümlülüğü “sosyal risk ilkesi”ne dayandırılmaktadır.

Sosyal risk ilkesi, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun ile bir nevi kanunlaşmış bir ilkedir. Bu kanuna göre terör ve terörle mücadelede doğan zararlarda devletin kusuru ve illiyet bağı aranmaksızın devletin sorumluluğuna gidilecektir. 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun'un uygulanmasından doğan zarar tazminleri

talepli davalar idarenin kusursuz sorumluluğu prensibine dayandırılarak sonuçlandırılmaktadır (Şaşmaz, 2016, s.227).

17.7.2004 tarihli 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansın Hakkında Kanun'un genel gerekçesinde aynen; “...Kural olarak idarenin hukuki sorumluluğu kusur esasına dayanmaktadır. Sözü edilen kuralın istisnası olarak, idarenin önlemekle yükümlü olduğu halde önleyemediği bir takım zararların, nedensellik bağı ve kusur koşulu aranmadan karşılanması gerekmektedir. Objektif sorumluluk anlayışına dayalı sosyal risk adı verilen bu ilke, bilimsel ve yargısal içtihatlarla da kabul edilmiştir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Temelde Devletin Anayasal düzenini yıkmayı amaçlayan terör eylemlerinin zarar gören kişilere karşı kişisel husumetten ileri gelmediği bilinmektedir. Terör eylemlerine hedef olan kişiler kendi kusur ve fiilleri sonucu değil, toplumun bir bireyi olarak zarar görmekteyler. Devleti ve toplumu hedef alan fiillerden doğan zararın mağdur kişinin üzerinde bırakılması hak ve nesafet kurallarıyla bağdaşmaz. Ortaya çıkan zararın paylaşılması, toplumun diğer kesimleri ile zarara uğramış kişiler arasında fedakârlığın denkleştirilmesi, hakkaniyet ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin bir gereğidir.

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 11/05/2018 karar tarihli ve 2017/403 Başvuru No.lu kararı başta olmak üzere 28 Şubat mağdurlarının başvurularında vermiş olduğu kararlarda ifade edilen “...hukuk ihlallerinin yaşandığı, temel hak ve hürriyetlerin hukuki alt yapıdan yoksun, siyasi ve ideolojik nedenlerle sınırlandırıldığı bu süreç resmi olarak 28 Şubat 1997

tarihinden itibaren etkisini daha açık şekilde göstermeye başlamıştır. Bu dönemde ‘irtica-ya karşı’ başlatıldığı iddia edilen ordu ve bürokrasi temelli sistematik uygulamalar ile kılık kıyafetlerinden veya dini hassasiyetlerinden ötürü birçok vatandaşımız, başta memurlar ve üniversite öğrencileri olmak üzere mağduriyetler yaşamış; çeşitli haksızlıklara uğramıştır. Kamuda istihdam edilen vatandaşlarımız dini inançları nedeniyle ya disiplin cezası olarak meslekten çıkarılmış ya da istifaya zorlanmış; üniversite öğrencisi olanlar ise, yine ya çıkarma cezası ile yükseköğretim kurumları ile ilişkileri kesilmiş ya da eğitim hayatına son vermek zorunda kalmışlardır...” tespiti, aslında devletin haksız ve hukuksuz eylemlerinin varlığının ikrarı ve kabulü anlamına gelmekte; 28 Şubat sürecinde Devlet/İdare tasarrufuyla gerçekleştirilen hukuka aykırı uygulamalar nedeniyle devletin/idarenin kusur sorumluluğunu ortaya koymaktadır.

İdarenin kusursuz sorumluluğu bağlamında 7248 sayılı “1924 Tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanunun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Neden Olan Mağduriyetlerin Giderilmesi Hakkında Kanun”dan da bahsetmek gereklidir.

7248 sayılı Kanun’la, varlığı hukuki dayanaktan mahrum Yüksek Adalet Divanının hükümsüz hale gelen bütün kararlarının, adli sicil ve her türlü arşiv kayıtlarından silinmesi; Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin, bu soruşturma ve kovuşturmalar sebebiyle uğradıkları manevi zararların Hazine tarafından karşılanması; bu kişilerin malvarlığı değerle-

rinin müsadere edilmesinden kaynaklanan maddi zararlarının karşılanması konusunda düzenleme yapılmıştır.

7248 sayılı Kanun’un gerekçesinde “... milletten aldığı bir yetki bulunmaksızın yargı erkini kullanan Yüksek Adalet Divanı’nın verdiği, doğal hâkim ilkesi başta olmak üzere evrensel hukuk prensiplerine ve o tarihte yürürlükte bulunan Anayasa hükümlerine açıkça aykırılık teşkil eden kararlar ne yazık ki hâlen hukuk sistemimizde varlıklarını ve bazı etkilerini sürdürmektedirler. Şeklen yargı kararı niteliği taşımakla birlikte esasen millet iradesini kaba kuvvetle gasp eden gücün siyasi arzularının maskesi niteliğinde olan bu kararların hukuk âlemimizden silinmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temelini oluşturan milli egemenlik, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin gereği olarak tezahür etmekte ve ülkemiz hukuk tarihinin karanlık bir lekeden arındırılması adına zorunluluk arz etmektedir. Bu Kanun teklifiyle, 3374 ve 3623 sayılı Kanunlarla atılan adımların devamı olarak, millete ait yargı yetkisini gasp eden ve evrensel hukuk kurallarını çiğneyerek temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldıran kararlar veren Yüksek Adalet Divanı’nın kullandığı yetkilerin hukukî dayanağını oluşturan ve hâlen yürürlükte bulunan kanun hükümlerinin geçmişe dönük olarak yürürlükten kaldırılması amaçlanmaktadır.” denilmektedir.

6191 sayılı Kanun’un 10 uncu maddesinin yedinci fıkrasıyla 926 sayılı TSK Personel Kanunu’na eklenen geçici 32 nci maddeyle 12 Mart 1971 tarihinden itibaren yargı denetimine kapalı idari işlemler veya YAŞ kararları ile TSK’dan ilişkisi kesilenler veya vefatları hâlinde hak sahipleri için geçmişte yaşamış oldukları mağduriyetlerin gide-

rilmesi adına geçmişe dönük hak kayıpları iade edilmiş, isteyen kişilere emekli olma ya da araştırmacı kadrosuna atanma hakkı tanınmıştır. İlgili yasal düzenlemede; “Bu kişilerin ilişkilerinin kesildiği tarihten bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süreleri Türk Silahlı Kuvvetlerinde geçmiş kabul edilir.” ve “...Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkilerinin kesildiği tarih ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih arasındaki dönem içinde uzun vadeli sigorta kollarına tabi olarak sigorta primi ödenmemiş veya emekli keseneği yatırılmamış olan sürelerine ilişkin kesenek ve kurum karşılıkları ile fiili hizmet süresi zammı ve itibari hizmet süresine ait kurum karşılıkları, statülerine göre Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkilerinin kesildiği tarihten aynı neşetli emsali subay (general olanlar hariç) veya astsubayın (subay olanlar hariç) sınıf, rütbe ve kıdemi üzerinden Milli Savunma Bakanlığına müracaat ettikleri tarihteki katsayı esas alınmak suretiyle ilgili Kuvvet Komutanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı veya Sahil Güvenlik Komutanlığınca hesaplanarak Sosyal Güvenlik Kurumuna defaten ödenir.” hükmü yer almaktadır.

Belirtilen hükümlerde de görüldüğü üzere askeri personelin yaşamış olduğu mağduriyetlerle ilgili kapsayıcı ve sorunları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak söz konusu düzenlemenin YAŞ mağduru askeri personelin bahse konu hukuksuz işlemler olmasa idi sahip olacakları özlük haklarını temin etme noktasında yine de eksik kaldığı görülmektedir. Yine de düzenleme bu haliyle dahi darbeler nedeniyle mağdur olan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi noktasında devletin hukuki sorumluluğunu üstlenmesi açısından önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ümmühan KAPLAN&Türkiye (24240/07) davasında, AİHM, “Türkiye’de yeterli ve uygun tazmin imkânı sağlayan etkili bir iç hukuk yolunun ihdas edilmesi gerekliliğine” karar vermiştir. Bu amaç dâhilinde 2013 yılında, Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu kurulmuş olup, iç hukuk yollarının tüketilmesinde yeni bir evre oluşturulmuştur. Tazminat Komisyonunun başlıca gayesi, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunun tanınmasından önce, bireyin makul sürede yargılanmama sebebiyle yapılan şikâyet başvurularının tatmin edici bir tazminat ile telafi edilmesinin teminidir.

İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Anayasa Mahkemesinin 06.06.2013 tarihli kararında vurgulandığı üzere “6384 sayılı Kanunla, AİHM’nin ‘Ümmühan Kaplan/Türkiye’ kararının gereğinin yerine getirilebilmesi, kurulacak komisyon aracılığıyla makul sürede sonuçlandırılmayan soruşturma ve yargılamalardan dolayı AİHM’ e yapılmış başvuruların tazminat ödenmek suretiyle en kısa zamanda çözüme kavuşturulması ve bu suretle AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilebilecek ihlal sayılarının da azaltılmasını” sağlamak üzere kurulmuştur.

6384 sayılı Kanun gereğince İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun vereceği kararların “kesin hüküm” niteliğini taşımadığı, yargısal bir statüsünün olmadığı, başvuruları inceleme süreci ve uygulayacağı usulün idari nitelikte olduğu, vereceği kararların da idari yargı denetimine tabi olduğu anlaşılmaktadır.

15.07.2016 da yaşanan darbe girişimi sonrasında 20.07.2016 tarihinde “olağanüstü hal” (OHAL) ilan edilmiş, olağanüstü hal ilanı da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin

21.07.2016 tarihli kararı ile onaylanmıştır. OHAL ilanını takip eden dönemde ilki 22.07.2016 tarih ve 667 sayılı ve sonuncusu 05.06.2017 tarih ve 691 sayılı olmak üzere toplam 25 adet Olağanüstü Hal Kanun Hükümünde Kararnamesi (OHAL KHK) yayımlanmıştır. Bu nitelikteki KHK’lerle; ceza yargılaması, kamu personeli, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler, askeri ve idari yapı başta olmak üzere sosyal ve ekonomik hayata ilişkin doğrudan düzenlemeler ve mevcut kanunlarda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde çıkarılan OHAL KHK’lerinin anayasaya aykırılığı iddiası ile açılan iptal davalarını, Anayasa Mahkemesi, iptali istenilen düzenlemelerin olağanüstü hal kapsamında çıkarılmış oldukları gerekçesiyle, içeriksel bir inceleme yapmaksızın Anayasanın 148 maddesi hükmü uyarınca reddetmiştir. Bir dizi OHAL KHK’sinin ekli listelerinde, kişi veya kurum adlarına yer verilmek suretiyle tesis edilen bu işlemler, düzenleyici nitelikte olmamaları ve belirli bir kişi ve duruma ilişkin olmaları itibarıyla, yürütme organının idari fonksiyon içinde yapmış oldukları birer idari işlem olmalarına rağmen, idari yargı mercilerince idari işlem sayılmamış; açılan davalar ilk inceleme aşamasında reddedilmiştir. İdari yargının bu yöndeki kararları ve Anayasa Mahkemesinin değişen yaklaşımı üzerine, artık iç hukukta başvurulabilecek bir yol bulunmaması nedeniyle, OHAL KHK’leri ile haklarının ihlal edildiğini iddia edenlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) bireysel başvuruda bulunabilme imkânı da doğmuştur. Avrupa organlarının da tavsiyeleri üzerine, bu imkânın önüne bir set oluşturacak bir idari birim kuran ve başvuruyu düzenleyen 02.01.2017 tarih ve 685 sayılı Olağanüstü

Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır (Ardıçoğlu, 2017, s.2).

Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu, "kamu görevinden, meslekten veya görev yapılan teşkilattan çıkarma ya da ilişkin kesilmesi, öğrencilikle ilişkin kesilmesi, dernekler, vakıflar, sendika, federasyon ve konfederasyonlar, özel sağlık kuruluşları, özel eğitim kurumları, vakıf yükseköğretim kurumları, özel radyo ve televizyon kuruluşları, gazete ve dergiler, haber ajansları, yayınevleri ve dağıtım kanallarının kapatılması, emekli personelin rütbelerinin alınması, olağanüstü hal kapsamında yürürlüğe konulan kanun hükmünde kararname ile gerçek veya tüzel kişilerin hukuki statülerine ilişkin olarak doğrudan düzenlenen işlemler" konusunda başvuruları kabul ederek yargı denetimine açık kararlar tesis etmiştir.

Belirtmek gerekir ki, 01.02.2018 tarih ve 7075 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesinde haksız şekilde kamu görevinden çıkarılan kişilerin yeniden göreve atanacakları ve fakat herhangi bir tazminat talebinde bulunamayacakları düzenlenmişti. Anayasa Mahkemesi'nin 03/06/2022 karar tarihli ve 2018/137 Esas 2022/86 Karar sayılı kararında "Anayasa'nın 40 ıncı maddesine göre Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkesin geciktirilmeksizin yetkili makama başvurma hakkı güvence altına alınmıştır. Bu hakkın doğal sonucu, hakka vaki ihlalin etkili bir şekilde ortadan kaldırılmasıdır. İhlalin etkili bir şekilde ortadan kaldırılmasının temel yolu ise eski hale getirmedir (restitutio in integrum). Eski hale getirme, ihlal hiç gerçekleşmemiş olsaydı mağdur ne durumda olacaksa, o statüye (status quo ante) geri döndürülmesi anlamına

gelmektedir. Eski hale getirmenin mümkün olmadığı durumlarda ancak tazminat ya da başka benzeri alternatif giderim yöntemlerine başvurulabilir. ... Kural kapsamında göreve iade edilenlerin kamu görevinden çıkarılmalarından dolayı herhangi bir tazminat talebinde bulunamayacakları öngörülmekle bu kişilerin tedbir işleminin haksız uygulanmasından dolayı uğrayabilecekleri maddi ve manevi zararları giderme fırsatını ortadan kaldırılmaktadır. Kamu makamlarının hukuka aykırı uygulamaları nedeniyle zarara uğradığını iddia eden kişilere dava açma imkânı verilmemesi, devletin kişinin maddi ve manevi varlığına yönelik müdahalelere karşı etkili giderim mekanizması sağlama yükümlülüğüyle bağdaşmamaktadır." denilerek 7075 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesi iptal edilmiş ve mağdurların haklarına geriye yönelik şekilde kavuşmasının önü açılmıştır (28 Şubat Gönüllüleri Platformu, 2022, s.21).

Bu sayede, 02/01/2017 tarihinde 685 sayılı KHK ile kurulan komisyon neticesinde, suçsuz olduğu anlaşılan 17.960 kişi hem mesleklerine dönmüş hem de alamadığı 2016 - 2022 tarihleri arasındaki 6 yıllık maaşlarını ve diğer özlük haklarını almışlardır. Bunun yanı sıra, alamadıkları maaşların yasal faizi, ek ders ücreti, ek ders ücretinin yasal faizi, eğitime hazırlık ödeneği, eğitim öğretim ödeneği, sınıf rehberlik ders saati ücreti ve nöbet ücretleri gibi maaş kalemleri de ayrıca hesaplanıp ödenmiştir.

1960 darbesi neticesinde 7200 subay meslekten ihraç edilmiş, akabinde bu subaylar Emekli İnkılap Subayları Derneği'ni kurmuştur. Bu derneğin çalışmaları neticesinde "Eminsu Kanunu" olarak geçen 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nda yapılan

değişiklikle¹⁰ 1960 darbesinde ihraç edilen subaylar, geriye dönük olacak şekilde ve kıdemli albay seviyesinde özlük haklarına kavuşmuşlardır.

1980 askeri darbesi sonrasında Sıkıyönetim Kanunu gerekçe gösterilerek kamu görevinden çıkarılan “1402’likler” olarak adlandırılan kamu görevlileri hakkında 26.10.1994 tarihinde kabul edilerek, 03.11.1994 tarih ve 22100 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 4045 sayılı “Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”un geçici 2 nci maddesiyle “1402 numaralı Sıkıyönetim Kanunuyla... bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmamak üzere görevlerine son verilenler ilk kez kamu görevine girdikleri tarihte bu görev için ilgili mevzuatında veya toplu iş sözleşmelerinde öngörülen nitelikleri yitirmemiş olmaları ve bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren altı ay içinde müracaatları halinde yaş koşulu aranmaksızın ve emeklilik yaş haddinin aşılmamış bulunması koşuluyla, görevlerine son verildikleri tarihte almakta oldukları aylık derecesine eşit derecenin aynı kademesinden, ayrıldıkları tarihteki eski görevlerine veya eşdeğer bir göreve, başvurma tarihinden itibaren en geç 60 gün içinde iade edilirler. Bu suretle göreve ve işe alınanlarla iade edilenlere, geçmişe yönelik olarak aylık ve diğer özlük hakları verilmez ve açıkta geçen süreleri değerlendirilmez.” hükmü kabul edilerek bu konudaki mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır.

1402 sayılı Kanun uyarınca sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen personelden yargı kararı ile göreve dönenlere yargı yerlerince verilen kararlar doğrultusunda, bu personelden Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 07.12.1989 tarih ve E: 1988/6, K: 1989/4 sayılı Kararı üzerine görevlerine iade edilenlere ise 123 Seri No.lu Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği uyarınca Danıştay İçtihatları Birleştirme Kararının Resmi Gazetede yayımlandığı 09/02/1990 tarihinden geriye doğru beş yılı aşmamak ve daha önce görev yaptıkları yerde sıkıyönetimin sona erdiği tarihten önceki bir tarihe taşmamak koşuluyla belirlenecek dönem için açıkta geçirdikleri sürelerle ait aylık ve diğer özlük hakları herhangi bir yargı kararı aranmaksızın ödenmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin 03/06/2022 karar tarihli ve 2018/137 Esas 2022/86 Karar sayılı kararında yer verilen “...Kişiler kamu görevinden çıkarıldıktan yıllar sonra iade kararı verildiğinde bu arada yeni bir iş kurmuş ya da başka bir yerde çalışmaya başlamış olabilirler ve yeniden kamu görevine dönmek istemeyebilirler bu durumda haksız olarak kamu görevinden çıkarılmış olmaları dolayısıyla mahrum kaldıkları mali haklarını almaktan yeniden mahrum edilmeleri açıkça mülkiyet hakkı ihlali oluşturur. Bu kişilerin iadesine karar verilmekle atılmalarının hukuka aykırı ve haksız olduğu, bu nedenle haksız yere mali ve sosyal haklarından mahrum bırakıldıkları tespit edilmiş edilmektedir. Bu çerçevedeki mali hakların Anayasanın 35 inci maddesi kapsamında mülkiyet teşkil ettiğinde kuşku yoktur. Anayasa Mahkemesi-

10 02.08.1960 tarih ve 42 sayılı Kanun, 26.06.1973 tarih ve 1782 sayılı Kanun, 06.11.1982 tarih ve 2551 sayılı Kanun, 03.12.1992 tarih ve 3854 sayılı kanunlar

nin ve AİHM’in bu yönde yüzlerce kararı bulunmaktadır. Anayasal anlamda mülkiyet teşkil eden mali hakların bu şekilde kişilerin elinden alınması mülkiyetten haksız olarak mahrum bırakma teşkil edecektir ki, Anayasanın 35 inci maddesine açıkça aykırıdır. Son olarak birinci fıkranın on üçüncü cümlesinde bu kişilerin, kamu görevinden çıkarılmalarından dolayı herhangi bir tazminat talebinde bulunamayacakları kurallarına yer verilmiştir. Hak arama özgürlüğü Anayasanın 36 ncı maddesinde güvence altına alınmış bir temel insan hakkıdır. Kişilerin haksız bir şekilde kamu görevinden çıkarıldıkları yıllar sonra tespit edildikten sonra uğramış oldukları maddi ve manevi zararların tazminini istemelerinin yasaklanması açıkça hak arama özgürlüğünü ve hak arama özgürlüğünü temel bir unsuru olan mahkemeye erişim hakkını ihlal edecektir. Bu da kuralın açıkça Anayasanın 36

ncı maddesine aykırı olduğunu göstermektedir...” tespiti, 22.06.2006 tarih ve 5525 sayılı “Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun’da” yer alan “Disiplin cezalarının affı ilgililere geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep hakkı vermez.” hükmü, gerekse 12.07.2013 tarih ve 6495 sayılı “Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’da” yer alan “Bu madde çerçevesinde ataması yapılanlar 1 ay içinde Devlet Personel Başkanlığına bildirilir ve bunlara geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmaz.” hükmü karşısında söz konusu disiplin affı hükümleri sayesinde yeniden atanma hakkı elde etmiş kamu görevlilerinin açıkta geçen sürelerine ilişkin mali ve özlük haklarının tesisine hukukî bir zemin olması açısından önemlidir.

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

Sonuç Değerlendirme ve Öneriler

Sonuç Değerlendirme ve Öneriler

Türk siyasi tarihinde en yıkıcı ihlallere neden olan darbelerden birisi de kuşkusuz 28 Şubat Darbesi'dir. Ülkenin mütedeyyin kesimlerini haksız ve mesnetsiz biçimde yaftalayan, temel hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, yoğun ve sistematik ihlallerin ortaya çıktığı bu dönem, hak kavramının bazı devlet organları eliyle ve hukukun kötüye kullanımını aracılığıyla içinin boşaltılmasına neden olmuştur. Tüm bireyleri, yaşayış tarzı ve inancına bakmaksızın koruma misyonunu yüklenmiş olan devletin ve aygıtlarının, bir yaşayış tarzını diğerine göre daha muteber gören hukuk dışı varsayımı ve uygulamaları, bu dönemin mağdurları üzerinde onulmaz yaraların açılmasına neden olmuştur. Yaşanan bu yoğun ihlallerin akabinde çeşitli normlarla mağdur edilen bazı kişi veya grupların hakları ve itibarları iade edilmeye çalışılmışsa da maalesef günümüzde mağduriyetleri kısmen veya tamamen giderilmeyen vatandaşların olduğu görülmektedir. İnsan haklarına saygılı bir devlet olmanın gereği olarak, mağduriyetlerden kaynaklanan bütün zararların ve ihlallerin gideriminin sağlanması gerekmektedir. Bu süreçte kişilerin yaşamış olduğu mağduriyetlerden doğan zararların tazmininde nakden ve aynen giderimin sağlanması hukuk devleti açısından bir tercih değil, zaruriyettir. Nitekim Anayasa'nın 125 inci maddesinde de zikredildiği üzere idarenin neden olduğu zararları tazmin etmesi gerekmektedir. Bu noktada devlete düşen sorumluluğun bir “bağlı yetki” olduğu ifade edilmelidir. Bu giderim ve

iadeler, 28 Şubat ve etkilerinin hızlı biçimde ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır (TİHEK, 2022, s.57).

Siyasi tarihlerinde darbe ve sonrasında ciddi insan hakları ihlalleri yaşamış ülkelerin çoğunda askeri darbeler sonrasında “hakikat ve uzlaşma/barış komisyonu (truth and reconciliation commission)” adı altında veya bu kapsamda komisyonlar kurdukları görülmektedir. Komisyonlar, askeri darbe sonrası yaşanan insan hakları ihlallerinin araştırılıp gerçekleri açığa çıkarmak, uzlaşma/barışın tesis edilmesine yardımcı olmakla görevlendirilmişlerdir. Askeri darbeler sonrası yaşananların bir daha gerçekleşmemesi için Komisyonlar tarafından genel olarak meydana gelen insan hakları ihlallerinin mağdurlarına, kaybolan veya hayatını kaybeden kişilerin ailelerine maddi tazminat ödenmesi; yargı, yürütme erki, emniyet teşkilatı ve orduda reforma gidilmesi, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, insan hakları konusunda eğitimler düzenlenmesi, resmi özür dilenmesi, anma etkinlikleri düzenlenmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur. Şili ve Uruguay'da Komisyonların tavsiye görüşlerinin uygulamadaki takibi ve özellikle mağdurlara ödenecek tazminatlarla ilgili çalışacak kurumlar oluşturulmuştur. Haiti ve Uruguay'da Komisyon çalışmalarının ardından hukuki takip başlatılmış ve çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular kullanılmıştır (TBMM, 2012, s.647).

Darbelerle yüzleşebilmek, darbelerin yol açtığı travmaları onarabilmek için darbecilerin

ve onlara destek verenlerin cezalandırılması, hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmaması, mağduriyetlerin elden geldiğince giderilmesi, toplumu kandırmak amacıyla oluşturulan senaryoların açığa çıkarılması için bir hukuki sürecin başlatılması gelir. Darbecilikle mücadelenin gerçek bir yüzleşme sağlayarak başarılı bir şekilde yapılabilmesi için mağduriyetlerin makul ölçülerde giderilebilmesi gerekir. Darbeci anlayışla mücadelede doğrudan darbenin faili olanlar kadar onlara destek verenlerin de teşhir edilmeleri ve rayiç hukuk esasında değerlendirmeleri önemlidir. Keza hukuk tanımaz bir şekilde gerçekleştirilen uygulamalardan mağdur olanların da mağduriyetlerini gidermek, insan hak ve hukuk ihlallerinin telafisini sağlamak önem taşımaktadır (TBMM, 2012, s.911).

Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda “Kamu personelinin mali ve diğer özlük hakları kanunla düzenlendiğinden, bu şekilde görevine son verilen personele, göreve son verildiği tarih ile sıkıyönetimin sona erdiği tarih arasındaki süreye ait özlük ve sosyal haklarının verilmesi yolundaki istemi karşılamaya yönelik bir yargı kararı ve kanuni düzenleme bulunmamakta, bu da ilgili personelin bu yöndeki taleplerinin reddedilmesine yol açmaktadır. Söz konusu dönemde hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayan, insan hakları ihlalinin ileri boyutta bir uygulaması olarak karşımızda duran bu durumun bütün izleriyle silinebilmesi için açıklanan bu yasal boşluğun doldurulması, be-

lirtilen dönemde görevden alınan kişilerin görevden alındıkları tarih ile sıkıyönetimin sona erdiği tarih arasındaki özlük ve sosyal haklarının verilmesini sağlamak için yasal düzenleme yapılmasının faydalı olduğu” değerlendirilmiştir (TBMM, 2012, s.912).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun İnsan Hakları Bağlamında 28 Şubat Darbesi Raporu'nda “...askeri personelin yaşamış olduğu mağduriyetlerle ilgili kapsayıcı ve sorunları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir... Bu durum darbeler nedeniyle mağdur olan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi noktasında önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 28 Şubat döneminde görevlerine son verilen diğer kamu görevlileri açısından bu durum benzer biçimde gerçekleşmemiştir. Yasal düzenlemelerle görevlerine iade edilen kamu görevlilerine aynı yasal düzenlemelerde geçmişe dönük olarak herhangi bir hak sağlanmayacağı belirtilmiştir. Askeri personelle ilgili detaylı bir çalışma yapılırken aynı nedenlerle görevlerine son verilen diğer kamu görevlileri açısından aynı hakların tanınmaması eşitlik ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmamaktadır. Devletin temel nitelikleri arasında sayılan sosyal hukuk devleti; insan haklarına dayanan, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirmesi için gerekli koşulları oluşturan, çalışma hayatını geliştirerek ve ekonomik önlemler olarak çalışanlarını koruyan, kişilerin insan onuruna uygun hayat sürdürmelerini sağlayan, milli gelirin adil biçimde dağıtılması için gereken önlemleri alan, sosyal güvenlik hakkını yaşama geçirebilen, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak sosyal adaleti ve toplumsal dengeli gözetilen devlet olarak ifade edilmektedir.

Modern devlet anlayışı, sosyal hukuk devletin tüm kurum ve kurallarıyla Anayasa'nın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurularak işletilmesini, bu yolla bireylerin refah, huzur ve mutluluğunun sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Devletin yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırması ve hakkaniyet gereği mağduriyet yaşayan kişilerin sorunlarına kapsamlı çözümler üretmesi gerekmektedir. Bizzat devlet tarafından mağdur edilenlerin sorunları ve mağduriyetleri devlet tarafından giderilmelidir. İlgili dönemde yaşanan darbe devletin bizzatıhi kurumu olan MGK tarafından alınan kararlar ve bu kararların uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu kararların o dönemde yarattığı sonuçlar bugün tüm etkileri ile geçmişe dönük olarak ortadan kaldırılmalıdır..." tespiti yapılarak,

- Eğitim hayatına ara vermek durumunda kalmış; ancak daha sonra eğitim hayatına devam edenlere ara verilen dönemden kaynaklı olarak ortaya çıkan dezavantajlı durumları giderecek, kamu hizmetlerine girişte pozitif ayrımcı genel ve soyut düzenlemelerin hayata geçirilmesi;
- Kamu hizmetlerine giriş sınavlarına kazandıktan sonra iptal edilen sınavlar nedeniyle halen hak ettiği kadro ve pozisyonlarına girememiş olanlara ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması; Bu dönemde tenzili rütbeye maruz kalmış olanların hem mali zararlarının giderilmesi hem de iadeyi itibarlarının sağlanması;
- Disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe sari olacak biçimde giderilmesi; Geriye dönük hak kayıplarının giderilmesini engelleyen istisnai uygulamalardan kaynaklı ihlallerin giderilmesi için yasal düzenleme yapılması;

- Kamu görevlilerinin kamu görevinden çıkarıldıkları tarih ile kamu görevine yeniden atandıkları veya emeklilik hakkını elde ettikleri tarih arasında, kadro unvanları itibarıyla ödenmesi gereken maaş, ücret, ek ödeme, özel hizmet tazminatı ve ilave tazminat gibi adlar altındaki mali haklarının ödenmesi;
- Kamu görevinden çıkarılma/istifaya zorlanma ile kamu görevine iadenin sağlandığı güne kadar olan sürenin emeklilik süresinin hesabında dikkate alınması" yönünde önerilerde bulunulmuştur (TİHEK, 2022, s.57).

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 28 Şubat Mağdurları Çalıştay Raporu'nda da "...darbecilikle mücadelenin gerçek bir yüzleşme sağlayarak başarılı bir şekilde yapılabilmesi için mağduriyetlerin makul ölçülerde giderilmesi gerekir. Başvuranların da belirttiği şekilde, Devlet başvuranın mağduriyetlerinin giderilmesi için eğitim ve kamu hizmetine girme haklarında iyileştirmeler yapmıştır. Ancak mağduriyetler devam ediyor ise, bunların giderilmesi yönünde gerekli girişimlerde bulunmanın Devletin görevi olduğu, ... YAŞ Kararları sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilişki kesilen askerlerin 2011 yılında yürürlüğe giren 6191 sayılı Kanun ile emsalleri ile aynı mali ve özlük haklarına sahip olacak şekilde kamu kurumlarına araştırmacı kadrosu ile atanma imkânı getirildiği ve ayrıntıları söz konusu Kanunda yer alan çeşitli haklar tanıdığı... bununla beraber, memuriyetlerine disiplin soruşturması sonucu son verilen vatandaşlarımızın da 4455 ve 5525 sayılı af Kanun ile memuriyetlerine iade edildiği ve 5510 sayılı Kanuna eklenen Geçici 44 ve Geçici 51 inci maddeleri ile kurum karşılıklarının ve emekli keseneklerinin ilgili

kurumları tarafından ödenmesi imkânı tanındığı, ... 28 Şubat dönemi uygulamalarından muzdarip mağdurların mali ve sosyal haklarına ilişkin olarak ise, herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği; bu kapsamda, yasa koyucu tarafından da benzer sürecin mağduru olarak görülen bu kişilerin her birine benzer nitelikte haklar tanınması hakkaniyet gereği olduğu... bu bağlamda, görevine son verilenlerden 6495 sayılı Kanunun Geçici 1 inci maddesi çerçevesinde görevine dönenlere de, sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri gereğince, yeni bir yasal düzenlemeyle, geçmişe dönük olarak aynı hakların verilmesini (sigorta primi ve emekli ödeneklerinin kurumlarınca ödenmesini, bu dönemde çalışmış sayılarak kademe ve dereceleri yönünden intibaklarının yapılmasını, diğer sosyal ve özlük haklarının iadesini) teminen, gerekli kanun tasarısı çalışmalarının yapılmasının uygun olacağı...” değerlendirilmiştir (KDK, 2019, s.103,106,107).

Hukukçu Kadınlar Derneği'nin Türkiye'deki Darbeler Hak İhlalleri Çözüm Teklifleri Raporu'nda “...Türkiye'deki bütün darbe mağdurlarını kapsayacak özel bir Kanuna ihtiyaç vardır. Bu Kanun'un, bütün darbe mağdurlarına, her türlü hak ihlali için başvuru hakkı tanınması gerekir. Darbe mağdurlarının mağduriyetleri farklı mahkemelerin görev alanına girmektedir. Misal, idari eylemlerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesi ile malvarlığına ilişkin zararlarda, vücut bütünlüğüyle ilgili zarar için Asliye Hukuk Mahkemesi, malvarlığıyla ilgili zarar için idare mahkemesi görevli kılınmıştır. Darbe mağdurlarının aynı olay için farklı mahkemelerde davalar açıp takip etmesi zor olacaktır. Mahkemelerin farklı değerlendirmeleri sebebiyle farklı kararlar ve adaletsizlikler ortaya çıkacaktır. Zararın tesbiti

için komisyon kurulması, hak ihlalinin türüne göre alt komisyonlar (ihtisas komisyonu) kurulması, alt komisyonlarda mağduriyet türüne göre uzman kişilerin görevlendirilmesi, bu tür olumsuzlukları en aza indirecektir.” tespitine yer verilmiştir (HUKAD, 2021, s.96).

Anayasa'nın “Temel hak ve hürriyetlerin korunması” kenar başlıklı 40 inci maddesinde Devletin, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorunda olduğu, kişilerin resmi görevliler tarafından uğratılacakları zararların devletçe tazmin edileceği hükmüne bağlanmıştır. Diğer taraftan Anayasa'nın 125 inci maddesine göre idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu kapatılmaz.

Haksız bir şekilde kamu görevlilerini kamu görevinden çıkararak yıllarca sıkıntı çekmesine sebebiyet veren idarenin bu işlemlerine karşı hak arama yolunun kapatılması Anayasa'nın 125 inci maddesine aykırıdır. Hak arama yollarının açık/etkili olmadığı, kişilerin ihlal edilen hakları ile ilgili olarak mahkemelere başvuru imkânının etkisizleştirildiği bir sistem içerisinde kişilerin adil yargılanma hakkına sahip olduğu söylenemez. Diğer taraftan kamu görevinden çıkarılmakla ihlal edilen temel haklarına yönelik müdahalenin sonuçları, göreve iade kararlarıyla ortadan kaldırılmamaktadır.

Mağdur kitlesinin genişliği, mağdurların hukukî statülerinin farklılığı, mağduriyetlerin hukukî ve fiili görünümünün ve çözümünü için ortaya konulması gereken hukukî ve idarî tasarrufların çeşitliliği ve farklı nitelikleri göz önüne alındığında ortaya konulan sorunların çözümünün, tekliflerin ve taleplerin idari tasarrufla karşılanması mümkün

değildir; ancak konuya münhasır bir kanuni düzenlemeyle de aşılması mümkün görünmemektedir.

Zira böyle bir kanuni düzenlemenin, kanunların genelliği ilkesi gereği kişiye özel kanun çıkarılmaması kuralı gereğince 28 Şubat’a özel bir atfı yapmaksızın o dönemde benzer hukuki yaptırımlara maruz kalan herkesi kapsamı gerekmektedir. Aksi halde kişiye özel bir kanun hüviyetine kavuşur ki bu da Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa’ya aykırı görülerek iptal edilecektir.

Bilindiği üzere yargı denetimine kapalı idari işlemlerle veya Yüksek Askeri Şura kararlarıyla TSK ile ilişkili kesilenler yönünden 6191 sayılı Kanun’la, araştırmacı kadrosuna atanma, açıkta geçen sürelerinin kurumda geçmiş sayılarak aylık ve çalışma sürelerinin buna göre belirlenmesi, sigorta primi ve emekli keseneklerinin kurumlarınca karşılanması gibi haklar getirilmiştir. Ancak bu düzenleme, diğer 28 Şubat mağdurları yönünden hukuki bir emsal olamamaktadır. Zira bu düzenleme, haklarında verilen kararlar yargı denetimine açık olmayan, hak arama yolları kapatılmış kişiler yönündendir. Yani burada devlet, o dönem TSK’nın hukuka ve kanuna aykırı kararlar verdiğini ve bunların mahkemelerde iptal davası konusu edilemediğini kabul etmektedir.

Konunun bir diğer boyutu o dönem zarfında maruz kaldıkları hukuka ve kanuna ailen aykırı uygulamalara rağmen haklarını aramak için yargı mercilerine koşanların, bunlardan özellikle kamu personelinin, idari ve adli yargı organlarında taraflı kararlarla karşılaşmaları neticesinde, mağduriyetlerine bir de adil yargılama ve hak arama hak-

kının ihlal edilmesinin eklenmiş olmasıdır. Brifinglerle şekillendirilen özellikle DGM ve ağır ceza mahkemelerinde irticai örgüt üyesi olma iddiasıyla yargılananlar hakkında verilen meslekten çıkarma, devlet memurluğundan çıkarma ve muhtelif disiplin cezaları ile sürgün niteliğinde görev yeri değişikliği kararlarına karşı açılan davalardan aleyhe sonuçlananların yeniden yargılama konusu edilmesi gerekmektedir.

Yine bu doğrultuda (her ne kadar 5525 sayılı Kanun’la affa uğramış iseler de) 1997-2003 tarihleri arasında kamu kurum ve kuruluşlarının Yüksek Disiplin Kurullarının irtica, kılık- kıyafet vb nedenlerle verdikleri meslekten çıkarma, memurluktan çıkarma gibi disiplin cezalarına yeniden görüşülme imkânı tanınması gereklidir.

28 Şubat darbesi mağduriyetlerinin başlangıcı her ne kadar 1997 yılı gibi düşünülse de aslında süreç 1980’li yıllara kadar uzanmaktadır. Zira gerek 1982 yılında çıkarılan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik” ile getirilen kısıtlamalar, gerek 1983 yılında uygulanan fiili yasaklar neticesinde imam hatip liselerinde ve üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı gerekse 1987 ve 1989 yılında üniversitelerde uygulanan fiili başörtüsü yasağı, mağduriyetin başlangıcının 28/02/1997 olmadığını göstermektedir. 1982 yılında Başbakan Bülent Ulusu hükmü döneminde çıkarılan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmeliğin” 5 inci maddesi hükmünde yer alan “baş daima açık” ibaresininin 28 Şubat darbesi ve sonrasındaki hukuka aykırı fiillerin zeminini oluşturduğu, bu nedenle yaşanan mağduriyetin giderilmesi

için yapılacak düzenlemelerin 1982 yılından itibaren, 2014 yılında başörtüsü yasağının kalktığı tarihe kadar geçen süreyi kapsamaması gerektiği dikkate alınmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında 28 Şubat mağduru kamu görevlileri ve memur adayları yönünden, geçmişe dönük özlük haklarının iadesi ve mali haklarının tazminine yönelik bir kanuni düzenleme yerine öncelikle mağdurun ve mağduriyetin tespiti, arkasından ilgili tazmin/telafi/hak iadesi kararı alacak bir komisyon/kurul teşekkülü ve kararlarına imkân tanıyacak, takdir hakkı ekseninde ilerleyecek bir hukuki düzenleme daha sağlıklı ve mümkün görünmektedir. Bu tür bir komisyon gerçek 28 Şubat mağdurları ile 28 Şubat süreciyle ilgili olmayan başka idari işlemler/tasarruflar arasında hakkaniyetli bir ayırım yapabilecektir.

1960 darbesinde ihraç edilen subayların geriye dönük olacak şekilde ve kıdemli albay seviyesinde özlük haklarına kavuşmalarına imkân sağlayan 02.08.1960 tarih ve 42 sayılı Kanun, 26.06.1973 tarih ve 1782 sayılı Kanun, 06.11.1982 tarih ve 2551 sayılı Kanun, 03.12.1992 tarih ve 3854 sayılı Kanun’lar; terör ve terörle mücadelede doğan zararlarda devletin kusuru ve illiyet bağı aranmaksızın devletin sorumluluğunu vurgulayan 5233 sayılı Kanun; 1960 darbesi sonrası Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin, bu soruşturma ve kovuşturmalar sebebiyle uğradıkları maddi zararların Hazine tarafından karşılanmasını sağlayan 7248 sayılı Kanun; YAŞ kararları mağdurlarına kısmen özlük hakları iadesi tesis eden 6191 sayılı Kanun; insan hakları ihlallerinde uzlaşma yoluyla tazmin imkânı ge-

tiren 6384 sayılı Kanun ile FETÖ’yle mücadele sürecindeki idari iş ve işlemleri inceleyip karara bağlayan 685 sayılı KHK hükümleri, devletin olağan hukuk düzeni dışında kamu görevlilerine yönelik hukuka aykırı iş ve işlemleri nedeniyle doğan sorumluluğunu ve tazmin yükümlülüğünü ortaya koyması; söz konusu tazmin süreçlerinin takdir hakkına sahip yargılama yolu açık bir komisyon/kurul marifetiyle işletilmesini öngörmesi açısından emsal niteliktedir.

Sonuç olarak, 2014 tarihine kadar çıkarılan 13 adet kanunun mağduriyetleri tamamen gider(e)memesi nedeniyle 28 Şubat’ın yol açtığı mağduriyet ve hak kayıplarının bütünüyle giderilmesi için bir komisyon kurulmalıdır. Zira 22.06.2006 tarih ve 5525 sayılı “Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun’da” yer alan *“Disiplin cezalarının affı ilgililere geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep hakkı vermez.”* hükmü, gerekse 12.07.2013 tarih ve 6495 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’da” yer alan *“Bu madde çerçevesinde ataması yapılanlar 1 ay içinde Devlet Personel Başkanlığına bildirilir ve bunlara geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmaz.”* hükmünün insan haklarıyla bağdaşmadığı, hak kayıplarının telafisi yönünde engel teşkil ettiği açıktır. Nitekim Kamu Denetçiliği Kurulu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun yukarıda mezkûr tavsiye kararları ile Anayasa Mahkemesi’nin 03/06/2022 karar tarihli ve 2018/137 Esas 2022/86 Karar sayılı kararı da bu doğrultudadır.

Komisyonunun, mağdurlar, mağduriyetler ve hak iddiaları yönünden herhangi bir ön

şart aranmaksızın faillerin, mağdurların ve mağduriyetlerin tespiti ile hak taleplerinin tesisi, hakların iadesi, tazmini ve telafisi konularında gerek tespit gerekse icraî nitelikte bağlayıcı karar alabilmesini sağlayacak yetkilerle donatılması yerinde olacaktır.

Yine Komisyonunun, objektif, adil, hakkaniyete uygun, hukukî denetime elverişli kararlar alabilmesini teminen tarafsız ve bağımsız bir kuruluş olarak teşekkül ettirilmesi; herhangi bir bakanlık veya kamu kurumu yerine doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlanması gerekli görülmektedir. Çok boyutlu inceleme ve farklı hukukî görüşlerin değerlendirilmesi için sivil toplum kuruluşlarının da Komisyonunda temsili sağlanmalıdır.

Hak iddialarına yönelik maddi olgu tespiti noktasında mağduriyetin ve hak iddiasının ispatı konusunda somut bilgi ve belgeye dayalı ispat aranması yerine Komisyonun, res'en araştırma ilkesinin esas alındığı sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri gereğince mağduriyet tarihinde koşullar göz önüne alınarak karar üretmesini sağlayacak bir süreç işletilmelidir.

Komisyonun işleyişine yardımcı olmak üzere, il ve ilçe insan hakları kurullarına başvuru yapılması ve söz konusu kurulların ön inceleme yapma yetkisiyle donatılması düşünülebilir.

Söz konusu Komisyonun, teşekkülünü sağlayan kanunla, mağdurlar ve hak sahiplerinin başvurularını;

- 1982 – 2014 tarihleri arasında başörtüsü, irtica vb sebeplerle haksız ve hukuksuz idari işlemlere/kararlara maruz kalanların hak arama yollarına başvuru

hakkına sahip olup olmadığına veya bu yola başvurup başvurmadığına bakılmaksızın komisyona hak ihlali tespiti ve iadesi için başvuru hakkı tanınmasını düzenleyecek,

- Eğitim hayatına ara vermek durumunda kalmış; ancak daha sonra eğitim hayatına devam edenlere ara verilen dönemden kaynaklı olarak ortaya çıkan dezavantajlı durumları (kamu hizmetlerine girişte pozitif ayrımcı nitelikte) giderecek,
- Kamu hizmetlerine giriş sınavlarını kazandıktan sonra iptal edilen sınavlar nedeniyle halen hak ettiği kadro ve pozisyonlarına girememiş olanlara ilişkin atama şeklinde icraî nitelikte sonuç doğuracak,
- Kamu görevine atanma/yeniden atanma yönünde verilen kararlarda ilgilinin hak ihlali tespiti yapılmış tarihte geçerli kamu görevine giriş şartları haricinde başkaca bir şartı sağlamasını aratmayacak,
- Disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe yönelik olacak biçimde giderilmesini temin edecek,
- Geç atanma veya yeniden atanma nedeniyle muadillerine/emsallerine göre hizmet süresi eksik kalan kamu görevlilerinin açıkta geçen sürelerinin kurumda geçmiş sayılarak aylık ve çalışma/hizmet sürelerinin buna göre belirlenmesi, bu sürelerin meslekî ilerlemelerine yansıtılması, sigorta primi ve emekli keseneklerinin kurumlarınca karşılanmasını sağlayacak,

- Kamu görevinden çıkarılma veya ayrılmak zorunda bırakılma hallerinde buna maruz kalmış olanların yeniden kamu görevine atanıp atanmadıklarına bakılmaksızın hem mali zararlarının giderilmesini hem de iadeyi itibarlarını tesis edecek,
  - Kamu görevine yeniden atananların açıkta geçen sürelerinin meslekî ilerleme/kariyer süreçlerine/sürelerine sayılmasını sağlayacak,
  - Kamu görevinden çıkarılma/istifaya zorlanma ile kamu görevine iadenin sağlandığı güne kadar olan sürenin emeklilik süresinin hesabında dikkate alınmasını tesis edecek,
  - Haklarında (hukuka aykırılığı tespit edilmiş) soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin, bu soruşturma ve kovuşturmalar veya işlem ve kararlar sebebiyle uğramış oldukları maddi zararların tazmini ile manevi tazminata hükmedilmesini sağlayacak,
  - Tazmine ilişkin kararların güncel değerler üzerinden hesaplanmasını esas alacak,
  - Haklarına mahkûmiyet kararı verilmiş bulunanlar veya disiplin kurulu kararları başta olmak üzere idari işlem, eylem ve kararlar hakkında verilmiş idari yargı kararları yönünden yeniden yargılama yolunu açacak,
  - Lekelenmeme hakkı ve masumiyet karnesi kapsamında hukuka aykırılığı komisyon veya yeniden yargılama şeklindeki yargı kararlarıyla ortaya konulmuş idari ve cezai isnatlar/cezaların ilgili sicillerinden kaldırılmasını tesis edecek,
- kararlar alabilmesi konusunda yetkilendirilmelidir.

Kaynakça

- 28 Şubat Gönüllüleri Platformu.** (2022). *28 Şubat mağduriyet grupları ve çözüm önerileri.*
- Ardıçoğlu, M. A.** (2017). Olağanüstü hal işlemleri inceleme komisyonu işlemlerinin hukuki niteliği. *Ankara Barosu Dergisi*, (75).
- Birand, M. A. & Yıldız, R.** (2012). *Son darbe 28 Şubat.* Doğan Kitap.
- Budak, C.** (2022). Modern bir hukuk devletinin gereği olarak idarenin sorumluluğu. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 136-150.
- Cevizoğlu, H.** (2001). *Generalinden 28 Şubat itirafı "Postmodern Darbe".* Deniz Kabuğu.
- Eğitim-Bir-Sen.** (2014). *Rakamlarla 28 Şubat raporu.*
- HUKAD.** (2021). *Türkiye'deki darbeler hak ihlalleri ve çözüm önerileri.*
- KDK.** (2019). *28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetler ve çözüm arayışları çalıştay raporu.*
- SETA** (2013). *"Bin yıllık darbe: 28 Şubat" raporu.*
https://file.setav.org/Files/Pdf/20140228183402_bin-yillik-darbe-28-subat-pdf.pdf
- Şaşmaz, A.P.** (2016). İdarenin sorumluluğu ve Danıştay kararlarındaki görünümüne genel bakış. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(2), 211-235.
- TBMM.** (2012). *Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile de-*
- mokراسiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin tüm boyutları ile araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu.*
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/f3eea041-f2d8-4951-a-81b-7b8d21f0c255/content>
- TİHEK.** (2022). *İnsan hakları bağlamında 28 Şubat darbesi raporu.* <https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/H7f3shJK.pdf>
- Zengin, Ü. N.** (2016). *28 Şubat sürecinde sendikaların rolü.* Neyir Matbaacılık.
- YÖK Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Cumhuriyet e-gazete. Güreş laik bildiriye kutladı.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1994/4/24/4>
- A HBR. 28 Şubat da harp oyunu gibi planlanmış.
<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2012/04/25/28-subat-da-harp-oyunu-gibi-planlanmis>
- Milliyet. Çevik Bir: Sincan demokrasiye balanstı.
<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cevik-bir-sincan-demokrasiye-balansi-5386989>
- Muğla Cumhuriyet Başsavcısı Ertem Türker'in Okuduğu Savcılar Laiklik Bildirisi.
<https://www.muharrembalci.com/hukuk-dunyasi/laiklikbildirisi/914.pdf>

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat**

Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri

**“Kapanmayan Yara”
27. Yılında 28 Şubat
Mağdurların Sorunları ve
Çözüm Önerileri Çalıştayı
Sonuç Bildirgesi**

“Kapanmayan Yara” 27. Yılında 28 Şubat Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Sonuç Bildirgesi

28 Şubat mağdurları ve mağduriyetleriyle ilgili çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarıyla TİHEK, KDK ve Memur-Sen’e bağlı sendika temsilcileri ile akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirdiğimiz ve 28 Şubat mağdurlarının devam eden mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik çözüm önerilerinin tartışıldığı “Kapanmayan Yara” 27. Yılında 28 Şubat Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayı”nda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

28 Şubat dönemi mağdurlarının TİHEK ve KDK’ya yaptıkları başvurularda verilen kararlar, “Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, sivil toplum kuruluşlarının raporları ve Anayasa Mahkemesinin hak ihlallerine ilişkin kararları müştereken şu gerçeğin altını çizmektedir;

“Darbecilikle mücadelenin gerçek bir yüzleşme sağlayarak başarılı bir şekilde yapılabilmesi için mağduriyetlerin makul ölçülerde giderilebilmesi gerekir. Devletin pozitif ve negatif yükümlülüklerinin ihlali ve ihmaliyle oluşan mağduriyetlerin giderilmesi yönünde gerekli girişimlerde bulunmak Devletin görevidir. Anayasa’da tanımlı hak arama özgürlüğünün doğal sonucu, hakka

vaki ihlalin etkili bir şekilde ortadan kaldırılması; bunun yolu ise eski hale getirmedir. Eski hale getirme, ihlal hiç gerçekleşmemiş olsaydı mağdur ne durumda olacaksa, o statüye geri döndürülmesi anlamına gelmektedir. Eski hale getirmenin mümkün olmadığı durumlarda tazminat ya da başka benzeri alternatif giderim yöntemlerine başvurulabilmelidir.”

28 Şubat mağdurlarının yaşadıkları gibi ağır ve açık hak ihlalleri karşısında devlet;

- Mağdurların maruz kaldıkları ihlalleri ve failleri tespit etmek,
- İhlallerden sorumlu olanları yargılamak,
- Mağduriyetleri tazmin etmek veya zararı telafi etmek,
- Hak ihlallerinin tekrarlanmaması için kurumsal reform niteliğinde gerekli adımları atmak,

yükümlülüğü altındadır.

Bu bağlamda;

Eğitim hayatına ara vermek durumunda kalmış; ancak daha sonra eğitim hayatına devam edenlere, ara verilen dönemden

kaynaklı olarak ortaya çıkan dezavantajlı durumları (kamu hizmetlerine girişte pozitif ayırıcı nitelikte) giderilmelidir.

Kamu hizmetlerine giriş sınavlarını kazandıktan sonra iptal edilen sınavlar nedeniyle halen hak ettiği kadro ve pozisyonlarına gidememiş olanlara ilişkin atanma hakkı tanınmalıdır.

Kamu görevine atanma/yeniden atanma yönünde verilen kararlarda ilgilinin hak ihlali tespiti yapılmış tarihte geçerli kamu görevine giriş şartları haricinde başkaca bir şart aranmamalıdır.

Geç atanma veya yeniden atanma nedeniyle muadillerine/emsallerine göre hizmet süresi eksik kalan kamu görevlilerinin açıkta geçen sürelerinin kurumda geçmiş sayılarak aylık ve çalışma/hizmet sürelerinin buna göre belirlenmeli, bu sürelerin meslekî ilerlemelerine yansıtılmalı, sigorta primi ve emekli kesenekleri kurumlarınca karşılanmalıdır.

Kamu görevinden çıkarılma veya ayrılmak zorunda bırakılma hallerinde buna maruz kalmış olanların yeniden kamu görevine atanıp atanmadıklarına bakılmaksızın hem mali zararlarının giderilmesini hem de iadeyi itibarlarını tesis edilmelidir.

Kamu görevine yeniden atananların açıkta geçen süreleri meslekî ilerleme/kariyer sürelerine/sürelerine sayılmalıdır.

Haklarında (hukuka aykırılığı tespit edilmiş) soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin, bu soruşturma ve kovuşturmalar veya işlem ve kararlar sebebiyle uğramış oldukları maddi ve manevi zararları tazmin edilmelidir.

Haklarına mahkûmiyet kararı verilmiş bulunanlar veya disiplin kurulu kararları başta olmak üzere idari işlem, eylem ve kararlar hakkında verilmiş idari yargı kararları yönünden yeniden yargılama yolu açılmalıdır.

Bu ve benzeri konularda mağduriyetlerin giderilmesi için geçmişten bugüne kadar devletin hak ve hukuk ihlalleri karşısında sorumluluğundan hareketle çıkarılan;

- 1960 darbesinde ihraç edilen subayların geriye dönük olacak şekilde özlük haklarına kavuşmalarına imkân sağlayan 42, 1782, 2551 ve 3854 sayılı Kanunlar;
- Terör ve terörle mücadeleden doğan zararlarda devletin kusuru ve illiyet bağı aranmaksızın devletin sorumluluğunu vurgulayan 5233 sayılı Kanun;
- 1960 darbesi sonrası haklarında soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin uğradıkları manevi zararların Hazine tarafından karşılanmasını sağlayan 7248 sayılı Kanun;
- YAŞ kararları mağdurlarına kısmen özlük hakları iadesi tesis eden 6191 sayılı Kanun;
- İnsan hakları ihlallerinde uzlaşma yoluyla tazmin imkânı getiren 6384 sayılı Kanun;
- FETÖ'yle mücadele sürecindeki idari iş ve işlemleri inceleyip karara bağlayan 685 sayılı KHK hükümleri,

Devletin olağan hukuk düzeni dışında kamu görevlilerine yönelik hukuka aykırı iş ve işlemleri nedeniyle doğan sorumluluğunu ve tazmin yükümlülüğünü ortaya koyması, söz

konusu tazmin süreçlerinin takdir hakkına sahip yargılama yolu açık bir komisyon/kurul marifetiyle işletilmesini öngörmesi açısından emsal niteliktedir.

Memur-Sen tarafından hazırlanan ve çalıştayda değerlendirmeye açılan “Kapanmayan Yara, 27. Yılında 28 Şubat, Mağdurların Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı raporda, mağduriyetler gruplandırılmış, bugüne kadar benzer durumlarda devletin sorumluluğunun sonucu olarak oluşturulmuş düzenleme ve çözüm mekanizmaları ele alınmıştır. Raporumuzda 28 Şubat mağdurlarının ve mağduriyetlerinin niceliksel ve niteliksel çeşitliliği dikkate alınarak; takdir hakkı ekseninde, somut mağduriyetler özelinde tasarrufta bulunacak, daha hakkaniyetli ve adil bir sonuç üretecek, etkin giderime imkân tanıyacak bir komisyonun kurulması önerilmiştir. Komisyonun teşekkülünü sağlayacak kanunda bir yetki çerçevesi önerisi getirilmiştir.

Bu bağlamda, 28 Şubat mağdurları ve hak sahipleri yönünden, geçmişe dönük hakların iadesi ve mali hakların tazminine yönelik tespit ve tazmin/telafi/hak iadesi kararı alacak bir komisyonun/kurulun tesis edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Komisyon; mağdurlar, mağduriyetler ve hak iddiaları yönünden herhangi bir ön şart aranmaksızın, mağdurların ve mağduriyetlerin tespiti ile hakların iadesi, tazmini ve telifisi konularında gerek tespit gerekse icraî nitelikte bağlayıcı karar alabilmelidir.

Komisyon; doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulmalı ve objektif, adil, hakkaniyete uygun, hukukî denetime elverişli kararlar alabilmesine imkân tanıyacak şekilde tarafsız ve bağımsız bir kuruluş olarak teşekkül ettirilmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının da Komisyonda temsili sağlanmalıdır.

Komisyon; mağduriyetin ve hak iddiasının tespiti konusunda somut bilgi ve belgeye dayalı ispat aramak yerine yapılan başvuruları res’en araştırmalı, sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri gereğince mağduriyet tarihindeki koşulları göz önüne alarak karar vermelidir.

1982-2014 tarihleri arasında başörtüsü, irtica vb sebeplerle haksız ve hukuksuz idari işlemlere/kararlara maruz kalanlara, hak arama yollarına başvuru hakkına sahip olup olmadığına veya bu yola başvurup başvurmadığına bakılmaksızın komisyona başvuru hakkı tanınmalıdır.

Memur-Sen ve çalıştay bileşenleri olarak; Raporumuzun ve çalıştayımızın 28 Şubat’ın mağduriyetlerinin çözümü noktasında önemli bir adım olacağına inanıyor, bütüncül, kapsayıcı, hakkaniyetli bir yaklaşımla Türkiye Yüzyılına yakışır şekilde, tek bir darbe mağduru kalmaması için gerekli tüm adımların kamu otoritesi tarafından ivedilikle atılmasını ve vesayet heveslilerine bütün kapıları kapatacak demokratik reformların yapılmasını bekliyoruz.

“KAPANMAYAN YARA”

27. YILINDA 28 ŞUBAT

MAĞDURLARIN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

28 Şubat'ın yol açtığı mağduriyet ve hak kayıplarının bütünüyle giderilmesi için bir komisyon kurulmalıdır. Komisyonun, mağdurlar, mağduriyetler ve hak iddiaları yönünden herhangi bir ön şart aranmaksızın faillerin, mağdurların ve mağduriyetlerin tespiti ile hak taleplerinin tesisi, hakların iadesi, tazmini ve telafisi konularında gerek tespit gerekse icraî nitelikte bağlayıcı karar alabilmesini sağlayacak yetkilerle donatılması yerinde olacaktır.

+90 312 230 48 98
+90 312 230 09 72-73

MemurSenKonf

www.memursen.org.tr
info@memursen.org.tr

Zübeyde Hanım Mh. Sebze Bahçeleri Cd.
No:86 Altındağ/Ankara